

Aarhus School of Architecture // Design School Kolding // Royal Danish Academy

Esbjerg Elværk

Dickson, Thomas

Published in:

Nyt liv i gamle huse

Publication date:

2001

Document Version:

Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication](#)

Citation for pulished version (APA):

Dickson, T. (2001). Esbjerg Elværk: Vestjysk Musikkonservatorium. I *Nyt liv i gamle huse* (s. 13-16). Skov- og Naturstyrelsen.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Bygningskulturens Dag 2001 – Nyt liv i gamle huse

Oftentimes buildings are demolished, when their current use ceases, but such is not necessary. With this year's theme "New life in old houses" Building Culture Day 2001 has focused on the possibilities for reusing old buildings, if there is a will and creativity to do so.

The brochure gives a series of examples on how old buildings can be used for new purposes. Perhaps it can contribute to more people wanting to work on giving new life to old buildings.

BYGNINGS
KULTURENS
DAG / 2001

Nyt liv i gamle huse

Nationalkomiteén for
Bygningskulturens Dag i Danmark

Skov- og Naturstyrelsen
Miljø- og Energiministeriet

Skov- og Naturstyrelsen
Miljø- og Energiministeriet

Titel:

Nyt liv i gamle huse

Udgivet af:

Skov- og Naturstyrelsen, Miljø- og Energiministeriet 2001

Foto:

Ole Akhøj

Exners Tegnestue (billedet på side 6)

Gert Bech Nielsen (billedet side 41)

Redaktion:

Hannelene Toft Jensen, Skov- og Naturstyrelsen

Henriette Uggerly, Skov- og Naturstyrelsen

Grafisk tilrettelæggelse:

Page Leroy-Cruce, Skov- og Naturstyrelsen

Repro og tryk:

Repro & Tryk A/S

Papir:

Reprint (Svanemærket)

Oplag:

15.000 eksemplarer

ISBN:

87-7279-324-4

Henvendelse om Bygningskulturens Dag 2001

Nationalkomiteen for Bygningskulturens Dag

Bredgade 66, 3

1260 København K

Telefon 70 22 12 99

Fax 70 22 12 90

www.bygningskulturedag.dk

mail@bygningskulturedag.dk

Skov- og Naturstyrelsen

Haraldsgade 53

2100 København Ø

Telefon 39 47 20 00

Fax 39 27 98 99

www.sns.dk

sns@sns.dk

Miljøbutikken

Læderstræde 1-3

1201 København K

Telefon 33 95 40 00

Fax 33 92 76 90

Kildeangivelse:

Artiklen "Esbjerg Elværk – Vestjysk Musikkonservatorium" er oprindeligt skrevet til NYT 569, Louis Poulsen Lighting a/s

Artiklen "Domkirken i Frihavnen" er oprindeligt skrevet til Bygge Avisen

Nyt liv i gamle huse

Bygningskulturens Dag 2001

Indhold

- 5 Forord
af Svend Auken, miljø- og energiminister
- 7 Koldinghus
af Thomas Mølvig, arkitekt
- 11 “Det magiske rums fødsel”
af Morten Grunwald, skuespiller og instruktør
- 13 Esbjerg Elværk - Vestjysk Musikkonservatorium
af Thomas Dickson, arkitekt
- 17 Nyt liv i bomuldsspinderiet i Vejle
af Flemming Christensen, borgmester, Vejle Kommune
- 19 “Domkirken” i Frihavnen
af Peter Olsen, journalist og forfatter
- 23 Fra dansebule til kirke
af Anne-Mette Graygaard, landssekretær i Kirkefondet og præst ved Davidskirken
- 27 Om en provinsbiografs genfødsel
af Anders Kirkegaard, billedkunstner
- 31 Ribe Arresthus
af Annitha Faurholt, “Den gamle arrest” i Ribe
- 35 Københavns Sukkerraffinaderi i Valby - genbrug af et stort industrialanlæg
af Tom Petersen, developer
- 39 Århus Østbanegård
af Gert Bech Nielsen, restaureringsarkitekt
- 43 Fiskepakhuse i Skagen
af Hemming Nibe Hansen, tidligere borgmester i Skagen Kommune, fiskeeksportør

- 47 Nitivej 10 - multimediehuset på Frederiksberg
af Nils-Erik Karlsson, arkitekt
- 51 Fra pakhus til restaurant og råvaremarked
af Henning G. Jensen, borgmester, Aalborg Kommune
- 55 Herning Klædefabrik
af Ulla Thyrring, museumsdirektør, Herning Museum
- 59 Brandts Klædefabrik
af Kristian Isager, arkitekt
- 63 Lufthavnsterminalen - et modernistisk mesterværk
af Niels Boserup, direktør, Københavns Lufthavne A/S
- 67 Nyt liv i Raadvad gamle knivfabrik
af Søren Vadstrup, Nordisk Center til Bevarelse af Håndværk, Raadvad
- 71 Kunstakademiets Arkitektskole
af Sven Felding, rektor, Kunstakademiets Arkitektskole
- 75 Remisen i Brande
af Preben Christensen, borgmester, Brande Kommune
- 79 Fra hospital til museum
af Bodil Busk Laursen, museumsdirektør, Kunstindustrimuseet
- 83 Den Brune Kødbý - genbrug af by i byen
af Bonnie R. Mürsch, advokat
- 85 Krabbesholm - "...at vække det sovende barn.."
af Knud Olsen, tidligere borgmester i Skive Kommune, formand for Nationalkomiteen for Bygningskulturens Dag

Forord

miljø- og energiminister Svend Auken

Hele Europa sætter den anden weekend i september endnu en gang fokus på byer og bygninger, når Bygningskulturens Dag 2001 løber af stablen. I Danmark sker det i år under overskriften »Nyt liv i gamle huse«.

Ideen bag »European Heritage Days« er at fremme kendskabet til den europæiske by- og bygningskultur samt skabe forståelsen for nødvendigheden af at bevare det bedste heraf. I mere end 40 lande åbnes bygninger, der ellers er lukkede, med dette formål, og mennesker over hele Europa får i løbet af weekenden en oplevelse ud over det sædvanlige. Det er godt – og nødvendigt, for årets tema rummer nemlig en særlig og påtrængende problematik, som det er nødvendigt, at vi forholder os til.

»Nyt liv i gamle huse« handler i sagens natur om at genbruge bygninger til andre formål, end de er opført til. Det er der, som artiklerne i dette årshæfte så fint illustrerer, heldigvis masser af gode eksempler på, men der er desværre mindst lige så mange eksempler på fine, gamle industri- og handelsbygninger beliggende på nogle af de bedste steder i vore byer, som i de seneste år er revet ned blot for at blive erstattet af nye kontorhuse opført i tidens fremherskende internationale arkitek-

tur, som udvisker de regionale forskelle i arkitekturen, og gør det umuligt at vide om man er i London eller København. Det gør det hele lidt kedeligere.

Sjovt nok synes det som om, man i udlandet har fået øjnene op for de mange spændende muligheder, som der ligger i disse bygninger, mens vi måske nok er imponerede og stolte af f.eks. kulturhuset, Brandts Klædefabrik og teatret, Østre Gasværk, men ikke rigtigt ser mulighederne, når de tomme bygninger ligger der. Det skal vi have gjort noget ved; Om ti år er det for sent.

Derfor kommer Bygningskulturens Dag 2001 i år med det rette tema på det rette tidspunkt, og jeg håber virkelig, at rigtig mange mennesker over hele landet ikke blot får et indblik i, hvordan gamle bygninger kan bruges til nye formål, men også får lyst til at arbejde for at give endnu flere gamle bygninger et nyt liv.

Også i år har jeg udpeget en nationalkomité for Bygningskulturens Dag, som sammen med et bredt udsnit af kommunerne samt et stort antal bevaringsforeninger og enkeltpersoner har gjort et kæmpe arbejde for at bringe arrangementet sikkert i havn – tak for det.

Koldinghus

Thomas Mølvig

I 1972 fik Exners Tegnestue opgaven at genopbygge Koldinghus, en kongeborg med en mere end 700 år lang historie bag sig. En brand i 1808 havde efterladt en rygende ruin, og siden da havde slottet kun været genstand for partielle genopbygninger. Restaureringen kom til at vare 20 år. I dag fremstår Koldinghus i en ny og anderledes skikkelse, som både respekterer den historiske fortid og fuldt ud udtrykker vor egen tid.

Selve opmålingen og registreringen af ruinen var første skridt på vejen til en forståelse af opgavens omfang og karakter. Hver en historisk periode, udtrykt i murværket, blev omhyggeligt undersøgt og vurderet. Det blev en vigtig nøgle til de principper, som senere blev lagt til grund for opbygningen. Endvidere blev der foretaget en fotogrammetrisk opmåling af alle facader, som blev et visuelt værktøj i den fremtidige proces. Koldinghus var på det tidspunkt, det hidtil største objekt, som var blevet opmålt fotogrammetrisk i Danmark.

Efter denne minutiøse registrering af bygningsanlæggets daværende tilstand, blev det besluttet, at der måtte fastlægges nogle klare, enkle principper for restaureringen.

Et meget vigtigt element var ruinens fortælleverdi, som ville gå tabt ved en gennemgribende traditionel genopbygning. Ved for eksempel at pudse og kalke murene, som det oprindeligt var tænkt, ville man skjule, eller direkte destruere hele den historie, som var naturligt indeholdt i bygningskroppen. Slotets sammensatte historie omfattede hele fem store byggeperioder – et forløb, der ikke burde slettes. Derfor foresloges en helheds-

løsning, hvor slotsruinen forblev totalt urørt, og hvor nødvendige påkrævede tilføjelser blev af vor tids udtryk som selvstændige, men dog integrerede dele af det samlede hele. Spørgsmålet om “enten ruin eller genopbygning” blev således ændret til et “både ruin og genopbygning”.

Det første projektforslag blev enstemmigt tiltrådt af det nedsatte byggeudvalg, men der rejste sig en voldsom modstand. Forslaget gik ud på at beskytte slotsruinen med selvstændige, friholdte simple tage og facadepartier, og derved lade ruinen stå urørt. Det Særlige Bygningssyn og Fredningsmyndighederne kunne imidlertid heller ikke godkende forslaget. Tiden var ganske enkelt ikke moden til et så radikalt brud med traditionelle restaureringer. Resultatet blev et kompromis hvor slottet i det ydre blev bibragt den hovedform, det havde haft før branden i 1808. Facaderne skulle indeholde rytmisk placerede barokvinduer og tagene skulle være store valmede tegltage. Ruinen kunne dog tillades synlig og urørt i det indre.

Koldinghus fremstår i dag som et bygningsmonument med stor fortælleverdi. Både i det ydre og det indre beretter murværkets mange spor og rester om slottets historiske liv. For den, der vandrer rundt i bygningen og tilegner sig det historiske murværks sprog, udbygges forståelsen og dermed oplevelsen af slottets begivenhedsrige livsproces.

Bygningssubstanten fra alle de tidligere perioder er fuldstændig intakt. Subtraktioner er undgået og det oprindelige hus har derved fået lov til at tale for sig selv. Alle bygningsdetaljer er løst, så ruinen og de nytillførte dele

friholdes fra hinanden. Luft er anvendt som tilslutningsmateriale. Det passer altid og tillader endvidere at bygningsdele i stort omfang kan præfabrikeres. Alle indgreb er synlige og reversible, således at ruinen i princippet kan bringes tilbage til den skikkelse, den havde før.

I den 17 meter høje ruinal bæres taget af slanke laminerede søjler i træ, hvori den store ydervæg af træ er ophængt eftersom de oprindelige mure ikke har bærekraft. Som kon-

travægt hertil fungerer de ophængte gangbroer der forbinder de østlige og vestlige rumafsnit.

Bygningen er i dag et multianvendeligt kulturelt mødested. Der afholdes koncerter, foredrag og udstillinger. Til daglig besøges stedet af hundreder af mennesker. Vi tror, at netop denne særlige opmærksomhed omkring ruinen har givet Koldinghus et nyt liv, som det næppe havde fået ved en traditionel og mere romantisk holdning til faget restaurering.

‘Det magiske rums fødsel’

Morten Grunwald

I marts 1983 tog jeg ned til Hamborg for at se Peter Brook's verdensberømte udgave af Georges Bizet's *'Carmen'*. Det foregik på Hamborg Operaens eksperimentalscene – den tidligere Krupp fabrik *'Kampnagel'*. Et forladt industrirum, der som Hamborg Operaens annexscene leverer en vare af en noget mere livgivende kvalitet end tidligere. Forestillingen var, som nogen vil huske, en milepæl i iscenesætterkunstens historie, noget af det mest vidunderlige Peter Brook har skabt.

Et par rækker foran mig sad arrangøren af forestillingens skandinavienstourné, som skulle være 6 dage i Århus og 6 dage i Stockholm. Da jeg kom hjem ringede jeg straks til Peer Moth, Theatre Traffic, som manden og hans foretagende hed, og spurgte: *'Ka' du ikke få 'Carmen' til at lande i København, på vej fra Århus til Stockholm? Vi har simpelthen det perfekte rum til den forestilling!'* - Men nej, det kunne desværre ikke lade sig gøre. Tidsplanen var meget stram og skandinavienstournéen, der var en del af en verdenstourné, havde kun 12 dage at råde over, så det var udelukket.

1½ måned senere, en aften sidst i April, ringede telefonen, det var Peer Moth: *'Ka' du vise os Gasbeholderen om en halv times tid? Vi står i Tirstrup og har lige måttet aflyse Ridehuset i Århus, det var for småt – vi flyver om fem minutter.'* Jeg ud og hente dem i Kastrup kl. 9.00 om aftenen. Ind til Østre Gasværk, hvor jeg åbnede porten, kørte bilen ind, tændte det lange lys og ud sprang scenografen Jean Guy Lecat. Frem med blokken og lynhurtigt skitserede han, hvor scenen og publikumsopbygningen skulle være

(der står den stadig) han var helt vild – mildt sagt – og fuldstændig betaget af det katedralske rum. *'Peter will love it'* blev han ved med at sige – og ret fik han. Peter Brook har senere udtalt, at Østre Gasværk er et af verdens stærkeste teatterum.

I løbet af de næste fem uger lykkedes det bare at skabe et funktionelt teater. Takket være produktionsleder Benny Bruun, Erik Lind og hans entusiastiske tømmersvende fra Elindco i Jyllinge – Teknisk Service fra Københavns Kommune leverede strøm og toiletvogne osv. osv. og den 31. Maj 1983 kunne vi holde premiere på Peter Brook's *'La Tragedie de Carmen'*.

Det blev som bekendt en øredøvende succes, en københavnerbegivenhed af de store, og et gennembrud for bygningen. Den sidste aften stod folk i kø ned af Nyborggade og den franske forestillingsleder sprang ud og ind af teatret og råbte *'I can take ten cushions more!'* – puder han placerede på scenen – som blev mindre og mindre, mens brandchefen så den anden vej. Men alle kom ind!

I løbet af de næste ti år levede og udviklede Østre Gasværk Teater sig – i samarbejde med Betty Nansen Teatret og en skare af tilhængere – få politikere, men mange teaterelskere – som et sted med mange forskellige enkeltforestillinger og gæstespil indtil den legendariske musical *'Les Misérables'* i 1992.

Siden da er Østre Gasværk Teater blevet en *full time* teatervirksomhed og fra og med 2001 med vilkår som de øvrige københavnske teatre, med bl.a. en ny personalefløj, helt nye publikumstoiletter osv.

En drøm blev virkelig.

Esbjerg Elværk

Vestjysk Musikkonservatorium

Thomas Dickson

Mange gamle industribygninger renoveres og genanvendes for tiden til helt nye formål. Det stiller store krav til indretningen at få de nye funktioner til at fungere tilfredsstillende i de gamle rammer. Men lykkes det, tilføres stedet en særlig atmosfære. En større renoveringsopgave kan tackles på forskellig vis. Det afhænger meget af de konkrete forhold. Er bygningen reelt bevaringsværdig? Hvor nedslidt er den? Hvad blev den brugt til før, og hvad skal den bruges til nu? Men forskellige arkitekter har også forskellige ideer om, hvordan sådan en opgave kan gribes an.

Fra elektrisk strøm til akustisk musik

I Esbjerg ligger et gammelt elværk. I 1907, da det blev opført, lå det i udkanten af byen, men i dag ligger det midt i byen, på H.C. Ørstedsvvej. Der var engang, hvor elektricitet var næsten lige så futuristisk, som internettet er for os idag. Det afspejler sig i høj grad i måden, den gamle bygning er opført på. Den har været et tempel for den moderne teknologi. Den store centerhal med tøndehvæl har rummet maskinerne. På gamle fotografier af interiøret kan man se, hvordan turbinerne har været holdt i pletfri stand, det er næsten som i et laboratorium, hvor værkførerne går rundt i hvide kitler. Det var et andægtigt sted. Sidebygningerne, der er kommet til senere i flere etaper, virker næsten som kirkelige sideskibe.

Men selv om indholdet i 1907 har været meget moderne, så er stilen klassicistisk, måske endda med et strejf af jugend. Bygningen er rigt udsmykket med gesimser, frisebånd og granitsøjler. Det er Esbjergs store, historiske arkitekt, C.H. Clausen, der har teg-

net værket, både det oprindelige, og de tilbygninger der kom til efterhånden, indtil den sidste tilføjelse i 1931. I 1955 blev elværket endeligt nedlagt, og bygningen havde en usikker periode, hvor ingen kunne finde ud af, hvad der skulle ske med stedet. I en periode fungerede den store hal som lager for Civilforsvaret, men i 1989 begyndte tanken om at bruge værket til musikkonservatorium at tage form.

Så i dag er maskinernes sang afløst af anderledes skønne toner. I 1997 blev bygningen overtaget af Vestjysk Musikkonservatorium, og et større renoveringsarbejde gik i gang. Under ledelse af Esbjergafdelingen af DAI Gruppen blev bygningen omdannet til en moderne uddannelsesinstitution. Renoveringen er foretaget med stor følelse for kvaliteterne i det oprindelige hus.

Renovering med følelse

En halv etage er bygget oven på den ene sidefløj, i kælderen samme sted er der gravet en halv meter længere ned, og et nyt dæk er skudt ind. Alt sammen for at der kunne blive øvelokaler nok. Der er lagt trægulve de fleste steder i huset, og lyddæmpning af lofter og vægge er udført i stor stil. Gamle søjler og friser er blotlagt og renoveret, der hvor det var muligt. Kaklerne på væggene og det rød-gule mønster i murstensforbandtet er synligt i caféen. Den gamle kran er sat fint i stand og vidner om aktiviteterne i huset førhen.

Det største og mest imponerende arbejde er foregået i den gamle turbinehal. Her findes nu en af Danmarks bedste koncertsale for klassisk musik, med omkring 200 siddeplad-

ser. Især er det originale kassetloft en overvældende oplevelse. Oprindeligt blev de mange gipsrosetter monteret på tøndehvælvsloftet for at dæmpe maskinstøjen, men det viser sig, at de også skaber en virkelig god akustik for klassisk musik. Rosetterne er istandsat med omhu, rensat og håndmalet med italienskrød bund og guldstafferinger. Mange af de involverede håndværkere har måttet finde næsten glemte teknikker frem til lejligheden.

Salen fremtræder ganske dramatisk, ikke bare på grund af det flotte kassetloft, men også i kraft af den øvrige farveholdning, med terrakotta- og ferskenfarvede vægge og paneler, samt sorte endevægge og mørkeblå sæder. Desuden har kunstmaleren Hans Tyrrestrup udført en lang række friseagtige malerier, på begge sidevægge i salen, lige under

tøndehvælvet. I endegavlen bag scenen ses et meget smukt istandsat rosetvindue i støbejern.

Besøger man stedet, og er interesseret i arkitektur, så bør man lige skrå over gaden fra hovedindgangen, og bruge en stund på den katolske Skt. Nicolau Kirke, der ligger dér. Det er nemlig en af de fire kirker, som den verdensberømte danske arkitekt, Johan von Spreckelsen har fået opført i Danmark. Ellers er von Spreckelsen mest kendt for den gigantiske kubeformede 'Menneskehedens Triumfbue' i Paris. Kirken fra 1969 er også kubeformet, som var en af von Spreckelsens faglige kendetegn, og i øvrigt spartansk opført i gasbeton. Den udgør en interessant modvægt til elværkets nyklassicisme.

Spinderier

Nyt liv i bomuldsspinderiet i Vejle

Flemming Christensen

Bomuldsindustrien udgjorde i mange år en vigtig del af Vejles identitet. I 1892 begyndte Danmarks første bomuldsspinderi sin produktion. Det drejer sig om "De Danske Bomuldsspinderier" i Havnegade i Vejle. Navnet og bygningerne, som det står på med de tidstypiske påmalede bogstaver, er kendt af mange togrejsende, da det ligger med sine karakteristiske shedtage op til perronerne på Vejles banegård.

Senere kom flere til, og Vejle var på et tidspunkt kendt som "Danmarks Manchester". I dag er det i Vejle andre erhverv, fødevarer, IT og meget andet, som har større betydning. Og det er det i øvrigt også i Manchester.

Det ændrer ikke ved, at det er en vigtig del af vores rødder, men vi kan ikke lave museer for bomuldsindustrien i alle disse store bygningskomplekser. Derfor er jeg også glad for det tema, der er valgt for bygningskulturens dag i år. For kun ved at skabe nyt liv i gamle huse kan vi sikre dem for eftertiden. Ikke uden at ændre på dem, men med respekt for deres arkitektoniske og kulturhistoriske kvaliteter.

Et af vores spinderier, Windfeld Hansens Bomuldsspinderi ved Havnen er for nogle år siden blevet omdannet til et butikscenter, og "De Danske Bomuldsspinderier" er på vej til at blive det. Det 3. spinderi, Windfeld Hansens Bomuldsspinderi i Spinderigade, ejes i dag af kommunen og udlejes delvis til de oprindelige ejere, der forsat bruger en del af komplekset til farveri, lager m.v.

Spinderiet er en vigtig forudsætning for udviklingen af hele Vestbyen, Vejles traditionelle arbejderbydel.

Spinderiet er oprindeligt opført i 1896, men i 1924 brænder hele komplekset, så de nuværende bygninger er eksempler på tidligt jernbetonbyggeri. Men stadig med en stor mangfoldighed i tagformer og vinduesformater.

Den oprindelige anvendelse fortsætter nogle år endnu. Men samtidig er bygningerne under en løbende omdannelse til et nyt dynamisk center for kultur, erhverv og idræt.

En af hallerne bruges således af professionelle kunstnere til værksteder. Det er et spændende sted at besøge, en lille "by i byen", hvor der hersker en stemning af både aktivitet og fordybelse.

Andre lokaler bruges af Vejle Amatørscene.

Disse funktioner skal naturligvis fortsætte, men suppleres med andre funktioner inden for områderne teater, musik, idræt, kulturhistorie, film og kunst. Derudover skal 50% af arealet bruges til erhverv som reklame- og designbureauer, forlag, medier, café og meget andet.

Endelig er det planen at bruge en kedelbygning, der består af et meget højt rum, som et hus for den folkelige kultur. Vi forestiller, at komplekset i løbet af en 8-10 år vil blive et nyt kraftcenter i Vestbyen. En bydel som man nok må sige, har lidt under de seneste 30 års udvikling.

Komplekset fremstår i dag temmelig slidt, men også stemningsfuldt. Indtil nu er det lykkedes at indpasse de nye funktioner på en måde, så bygningernes sjæl er bevaret. Selvom det er fremtidens erhvervs- og kulturliv, der skal rummes i bygningerne, er det vigtigt, at forbindelsen til fortiden bliver synlig.

“Domkirken” i Frihavnen

Peter Olesen

Amternes Hus i Frihavnen i København er indrettet i et gammelt, meget velrenoveret silopakhus fra 1903. Før var her korn, nu er her 200 kontoransatte.

Frihavnen i Københavns nordlige havn er de senere år blevet et af hovedstadens mere mondæne områder. Her sker der virkelig noget i disse år. Der bygges nyt – både til kontor og privat beboelse. Personligt så jeg helst det hele lavet om til beboelse, men når det også skal være kontorer, så er det hus, vi skal kikke nærmere på, et af de bedre af slagsen. Når nu ikke det kunne være andet. Omvendt bør så sublimt beliggende huse primært genanvendes til privat beboelse – frem for til kontorer, hvor folk jo kun opholder sig otte timer i døgn og sjældent i weekenden.

Tidligere var Frihavnen et temmelig aflukket område, og i de senere år et næsten helt forladt og øde område, som kun havde meget lidt tiltrækningskraft på byens befolkning. Man kom der faktisk aldrig.

Men nu er tiderne endelig vendt, og der er rift om Frihavnens gamle pakhusbygninger og tomme byggegrunde.

Frihavnens mest markante bygning er uden tvivl “Domkirken” fra 1903, tegnet af arkitekt F. L. Levy. Bygningen hed fra starten formelt Silopakhus C-29 og ligger på Dampfærgevej – ud til Amerikakaj, hvorfra man tidligere sejlede til Amerika. Silopakhuset er i dag hovedsæde for Amtsrådsforeningen i Danmark og hedder nu “Amternes Hus”, indviet i 1996 efter en gennemgribende renovering af det gamle, stolte pakhus, som jo kun bærer kælenavnet “Domkirken”, fordi københavnere åbenbart helt naturligt respekterer pakhuses stolte ud-

seende. Altså et meget positivt kælenavn.

Det er jo i virkeligheden bare et simpelt industrihus fra århundredeskiftet, men er udstyret med bygningsdetaljer og anden rigdom, som var det en domkirke, et rådhus, et palæ eller en herregård. Man skulle som industribygger sanelig ikke stå tilbage for nogen på netop det tidspunkt. Det skulle vise sig senere at gå helt anderledes – for så nu om dage igen visse steder at vende tilbage til det med kvalitet og stolthed over resultatet.

I øvrigt etr navnet “Domkirken” et kælenavn, som silopakhuset arvede efter Dahlerups silopakhus, der lå overfor på Midtermolen, men desværre brændte i 1968. “Domkirken”, som vi kender i dag, er fredet og måtte derfor sættes meget respektfuldt i stand, da det skulle ændres fra at være normalt silopakhus til kontorbygning.

Oprindelig bestod huset af ikke færre end 48 høje silorør – samlet i fire rækker. De blev alle fjernet, huset blev faktisk revet ned næsten til grunden. Kun de to imponerende hjørnetårne og den grundmurede stueetage blev stående. Oven på grundmuren af røde sten og mellem tårnene opstod så kontorhuset i nøjagtig samme dimensioner som det oprindelige silopakhus – men nu fyldt med vinduer til alle kontorerne. Så i dag er der tale om et kontorhus i 7 etager med plads til ca. 200 ansatte.

Genanvendelsen af dette gamle pakhus er faktisk både genial og forbilledlig. Som med Gasbeholderen på Østerbro, der er teater, som med Trekrøner Bryggeri, Sukkertoppen på Carl Jacobsensvej, mange af Holmens bygninger og de gamle pakhuse i inderhavnen har renoveringsprojektet vist, hvor oplagt det er at gen-

anvende de gamle havnehuse også til helt andre formål end de oprindelige. Pakhusene er typisk blevet til hoteller og udenrigsministerium, til beboelse, til museum og nu til kontorhus i Frihavnen.

“Amternes Hus” i Frihavnen fremstår i dag som et yderst præsentabelt hus. Udvending består huset af røde mursten, indvendig af gule. De gule sten er rensset af og danner i stueetagen de smukkeste tænkelige rammer for foyer, bibliotek og gæstekantine. Ud til havnen

er opført et ekstra to-etages rødstenshus – “hæftet” på det oprindelige med et glasoverdækket mellemhus. Ud til havnen er der her kantine i stueetagen og mødelokaler på førstesalen.

Øverst i selve den gamle silobygning er der nu direktionsgang. Og her oppe fra og fra tårnernes top er der en aldeles storslået udsigt over havnen og byen i det hele taget. I klart vejr ser man tydeligt Sverige og den nye broforbindelse.

Fra dansebule til kirke

Anne-Mette Gravgaard

I Danmark ændrer vi ikke vores kirkehuse radikalt til andre anvendelser, men vi har imidlertid aldrig haft skruper med at ændre andre lokaliteter til kirker. Gymnastiksale, badeanstalter, skoler, menighedsrum og dansesale - alt har kunnet bruges, dog ikke uden sværdslag og splittelse inden for folkekirken.

I det følgende skal omtales to af de projekter, der skabte nyt liv i gamle huse i slutningen af 1800-tallet. Der var mangel på kirker i København. Staten og kommunen havde hverken råd eller interesse for at bygge dem. Derfor tog det private Københavns Kirkefond initiativ til at købe to berygtede danseetablissementer i hver sit brokvarter, Sortedamslund i Ryesgade nr. 68, og Valkyrien, i en baggård til Vesterbrogade nr. 17. De kostede henholdsvis 130.000 kr. og 275.000 kr. og var vel begge tænkt som midlertidige kirker, medens man samlede penge ind til at opføre nye permanente kirker.

Den sidste dans i Valkyrien, som var et "såkaldt Forlystelsessted af allerlaveste Art" fandt sted natten mellem den 30. og 31. december 1897 klokken 4 om natten. Snedkermester Mørck i naboejendommen, Vesterbrogade 15, fik ikke lukket et øje hele natten, da folk "fortsatte ude i Gården og hylede op i Luften som Ulve og vilde Dyr. Det var, som da Jesus drog urene Ånder ud".

Arkitekten Valdemar Koch fjernede i løbet af tre måneder de "skammeligste Billeder" og ombyggede dansesalen til en kirkesal med godt 500 siddepladser og et sakristi i et sidelokale. Alterbilledet var en karton til fresken af Marias bebudelse i Helligåndskirken, malet af Joakim Skovgaard. Det blev anbragt,

hvor den tidligere musiktribune stod. Men gaslysekronerne bevarede med de dansende vingede genier, som dog blev omdøbt til engle. Koch tegnede alterbord, døbefont og prædikestol. Vinduerne blev forlænget i højden, for dog "i nogen Måde at give Udtryk af Kirke".

Som kirke skiftede den hedenske "Valkyrie" sit navn ud med kristendommens fremmeste kvinde, Maria's, og i Kirkefondets bidragsliste for april 1898, står der: "Bøder à 5 øre for at sige Valkyrien efter Kirkesalens Indvielse", 21 mennesker forsyndede sig, og indtægten blev 1 kr. og 5 øre.

Da Mariæ kirkesal blev taget i brug, var det først og fremmest for at aflaste Sankt Matthæus kirke, der havde over 70.000 sognebørn. Det tog et godt stykke tid, før den midlertidige kirkesal blev almindelig anerkendt og benyttet af sognets folk til f.eks. dåb og bryllup, men takket være en behjertet indsats fra præsternes side lykkedes det lidt efter lidt. Få år efter sin indvielse kunne Sankt Mariæ kirkesal således notere et stort gudstjenestebesøg og omkring 4000 årlige altergæster, og flere og flere sognebørn lod deres kirkelige handlinger finde sted i kirkesalen.

På Østerbro blev dansesalen i forlystelsesetablisementet, Sortedamslund, efter arkitekten, professor E.C.I. Knudsens tegninger omdannet til en lys og venlig kirkesal. "Hvor Orkestret før havde sin Plads, findes nu det skønne Alterparti med Billedhugger August Hassels forunderligt betagende Krucifiks med en legemsstor Kristusskikkelse i brændt Ler og med naturlige Farver. To smukke hvide Søjler med Overbygning indrammer Alterbilledet. De forgyldte Lysekroner er de sam-

me, som har lyst ned over de dansende Par; nu lyser de for en Menighed, der synger "Psalmer til Guds og Lammets Pris", som pastor A. Nørfelt beskrev det.

Kirken har plads til ca. 700 mennesker. Langs kirken, fører en smal, lukket sidegang op til præsteværelset ved koret. Det er den gamle keglebane. I restaurationslokalerne blev der sakristi, menighedslokaler, bolig for præst og graver. "Hele Bygningen er en stille Prædiken om Forvandling". Søndag den 18.marts 1906 indviedes det nye Klokketaarn efter tegning af professor Martin Nyrop. Men allerede 18. november 1900 var danseetablissementet Sortedamslund blevet indviet under det i denne sammenhæng så symbolske navn "Fredens Kirke"

Som man kan læse i skrifterne fra dengang: "Det var en betydningsfuld Sejr for Guds Rige. Dér, hvor der før blev drukket og danset, skulle der nu snart bedes, synges og vidnes til Jesu Navns Ære". Og det er man fortsat med i Fredens Kirke, medens Mariae

Kirkosal kun kom til at gøre tjeneste som kirke i 10 år. I 1908 havde man med basis i kirkesalen samlet penge nok ind til at opføre hhv. Eliaskirken på Vesterbros torv over for Det ny Teater og Mariakirken i Istedgade. Senere fik det gamle hus nyt liv henholdsvis som frimenighedskirke, som alkoholfri restaurant, som fotografisk atelier og nu som færingehus. Men den tidligere syndefulde dansesal og fromme kirke kan endnu beses i baggården til Vesterbrogade nr. 17. Som en slags skiltning forefindes i portens brolægning en betegnelse, der på fineste måde dækker stedets dobbelte kvaliteter: "Valhalla".

Kirkesalens inventar, Skovgaards bebuddelsesbillede og Valdemar Kochs alterbord, døbefont og prædikestol, kom i øvrigt til at give liv til et nyt hus. Den kirke, som jeg er præst ved, Davidskirken i Koldinggade 11 på Østerbro, er opført i 1910 over det selv samme inventar, som engang konverterede en dansebule til en kirke.

VALHAL

A photograph of a dark brown barn with a blue door. The word "Kina" is written in white cursive above the door. A white picket fence is in the foreground, and green bushes are visible behind it. The sky is clear blue.

Kina

Om en provinsbiografs genfødsel

Anders Kirkegaard

Hundested var omkring 1970 lidt af en kulturel ørken; som tilflytter så man straks, at her handlede det mest om at overleve. Overlevelse og nytteværdi slog tydeligt igennem i bygningsmassen, som mest bestod af beskedne hverdagshuse og særprægede havnehuse – foruden de store færgaanlæg. Af statelyse huse var der blot en håndfuld – et par privatboliger ude i Lynæs, samt to meget store og meget smukke skibsprovanterings- og købmandsgårde nede i “selve” byen. Af “åndelige huse” var der blot et par små, kedelige missionshuse, en grim kirke i “gammel stil”; og en forbløffende stor Biograf – med Balkon.

Biografen lå i ret ensom majestæt ved foden af de ubebyggede Lyngbakker ved skillelinien mellem Lynæs (den oprindelige hovedby) og Hundested. Biografen så sært malplaceret ud, og den havde en sær vredladen, ældre direktør, som efterhånden både havde opgivet kampen for kulturen – og imod Vejdirektoratet. Sagen var nemlig, at der var eksproprieret jord, så der kunne bygges en stor færgevej ned igennem lyngbakkerne og durk igennem Biografen. (Vejen er endnu ikke anlagt!)

Jeg var ikke med fra den absolutte begyndelse, så jeg véd ikke på hvilken måde, den gamle direktør opgav ævred; men pludselig bemærkede jeg, at Biografen, efter at have været lukket helt ned i en kort periode, begyndte at spille film som jeg ellers skulle køre helt ind til de Københavnske “Art Cinema’s” for at se. Hundested havde pludselig fået et åndeligt liv udover de religiøse tilbud, og jeg blev en flittig gæst.

Flittige gæster kommer automatisk i kontakt med personalet, og stor var min forbløffelse da jeg fandt ud af, at vor daværende radikale Viceborgmester var med i en slags “biografbesætter-gruppe”; det samme var en arkitekt som boede tæt på mig – og en dag kom han og spurgte, om ikke jeg kunne tænke mig at være med i gruppen.

Det blev til et par underlige år, hvor Kino hele tiden måtte slås med ikke-lokale myndigheder (Kommunen var hurtigt, måske takket viceborgmesteren, særdeles åben og velvillig overfor os) og de særeste juridiske problemer. Denne kamp mod diverse ikke-lokale myndigheder var opslidende og demoraliserende... vi var simpelthen ved at opgi’ ævred. Men så fik nogen den idé, at når “de” (altså de lidt fjernere myndigheder) nu var så opsatte på at ødelægge vort projekt – så ku’ vi sgu’ trodse deres tåbeligheder ved selv at bygge en ny Biograf!

Heldigvis havde vor Advokat personlig forbindelse til den daværende direktør for Vejdirektoratet, så det lykkedes os at opnå en slags garanti for, at den gamle bygning ikke ville blive revet ned, førend vi havde fået bygget en ny “Hundested Kino”. Vi kunne derfor holde den gamle Biograf kørende og spare penge op – mens vi gik i gang med det vanvittige projekt.

Nogen fandt ud af at Slagtehuset nede ved Strandvejen/Hovedgaden kunne købes billigt. Jeg husker hverken hvordan vi fik etableret de nødvendige midler eller det juridiske grundlag – men købt huset fik vi, og i gang med arbejdet kom vi.

Det meste blev udført i weekenderne, så

det gik langsomt – hvilket vi i begyndelsen var kede af. Men vi opdagede hurtigt at det var en gevinst – byggepladsen blev nemlig en lokal “turist-attraktion”; i første omgang for børn i alle aldre – som forsøgte at hjælpe til på byggepladsen; men efter børnene kom forældrene – og en del af dem var håndværkere, som vi fik stor hjælp fra – og oftest til vennepriser.

Der var udbredt Biograf-død i de år, så vi fik købt temmelig moderne inventar og maskineri til anstændige priser – primært fra den just nedlagte Bispebjerg Bio.

Under processen blev den herligt anarkistiske “biograf-gruppe” tvunget til at organisere sig som en “juridisk størrelse” (det blev et Aps.) der bestod af 7 ægtepar. Årsagen til dette tal var ikke religiøsitet, men det simple faktum, at når vi åbnede Kino, ville vi køre forestillinger alle ugens dage – og så passede det jo med at hvert ægtepar (samt deres større eller mindre børn) havde een vagt pr. uge.

Vi gjorde meget ud af at, bygningen skulle besidde en slags “lokal autencitét”, vi var derfor kede af at vore krav til loftkonstruktionen nødvendiggjorde, at murene skulle sik-

res mod “udskridning” ... indtil vi fandt på at opmure så mange “stræbepiller” at bygningen kom til at minde om en Redningsstation!

Byggeriet blev færdigt i foråret ’76 – indvielsen foregik med Kulturministeren i spidsen. Der fulgte nogle euforiske år, hvor vi ikke alene var een af nationens to-tre bedste biografer, men hvor vi også begyndte at importere specielle børnefilm for ikke at tale om genimporten af “Oprøret i Ådalen”; men allermost lyksaligt var det, at lokalbefolkningen skønnede på vor indsats – ved at gå i Biffen!

I 80’erne begyndte TV/Video-idiotien at undergrave selv de bedste Biografers eksistens – fælleskabsfølelsen i de store rum tabte terræn til kernefamilien omkring “tossekassen”; og ægteparrene omkring Kino begyndte at falde fra – af den ene eller anden grund. Det hele blev sværere. Men to af de oprindelige ægtepar driver den dag i dag Hundested Kino – stadig på et flot kvalitetsniveau, og stadigvæk i det kønne lille Slagtehus ved Strandvejen, der ser ud som om det altid har ligget dér.

Hvilket det jo har – og altid vil.

1793-1864
Den Gamle Arrest

Ribe Arresthus

Annitha Faurholt

“Den Gamle arrest” ligger i Ribes bymidte mellem to domhuse, nemlig det verdslige og det gejstlige. Oprindeligt var huset én-etages og tjente som kapellanbolig. Deraf den nære placering ved Ribe Domkirke. Huset blev opført i 1546 og omdannet til pigeskole i 1840. Man kan forestille sig små, blide fnug i festonforklæder i skarp kontrast til den senere anvendelse som arresthus. Men nej, det var utugtige piger, så “dyderne” var måske ikke så forskellige endda.

Huset tjente som arresthus i ca. 100 år, nemlig fra 1890 til 1989, hvor undertegnede købte fængslet, der netop var forladt af de sidste fanger.

Huset er på ca. 1000 etagemeter, hvortil der kommer et gårdareal på 340 m². Det sidste var mest interessant. Her kunne skabes en sanselig gård. Dette projekt skulle dog blive det sidste. Gården er kun lønsom i solskin, og det danske vejr er som bekendt lunefuldt. Renoveringen af huset er foregået over syv år. Næsten samtlige forbedringer er taget af driften, så det varede fem år, inden huset gav én krone i overskud.

Oprindeligt købte jeg arresten sammen med min storebroder, der sagde: “Her har du en million at lege med søster!” Det var en streng leg! De første syv år var jeg samtidig også lærer. Der var egentlig ikke den store forskel på “projektorienteret undervisning” og arresten bortset fra en væsentlig erkendelse: I arresten var det kniven på struben med hensyn til økonomi. Uden en rig storebroder, en mand i offentlig lederstilling og fast arbejde ved siden af samt en tyrkeretro på, at projektet skulle lykkes, var arresten ikke blevet til i

den udformning, den har i dag.

I dag er der hotel, butik og restaurant/café i bygningen. Jeg har siden min pure ungdom haft en drøm om at skabe et aktivitetssted for hele familien, et sted hvor man kan blive tanket op med inspiration og fornyet energi. Men jeg må indrømme, at megen energi er gået med at tjene penge til håndværkere, materialer og maling. De første år var jeg kendt som hende, der havde malerklatter over det hele. Én uge malede jeg karme, en anden var det døre og så fremdeles. Jeg har altid lænet mig op ad en fast vilje.

Arresten blev købt i oktober 1990 ved tilbud. Da vi var et par hundrede tusinde over den næst højeste bydende, blev huset vores. 1. december 1990 åbnede jeg en elegant brugskunst-butik i arrestforvarerens dagligstuer. Det meste af byen kom på besøg. Handelen gik strygende i december. Alle skal som bekendt have en gave til jul. Men så kom januar, – februar – og dage med 44 kr. i kassen! Sådan havde jeg godt nok ikke forestillet mig, det var at have butik!

Huset er fredet, og forhandlingerne med Skov- og Naturstyrelsen om sidehængte eller tophængte vinduer m.m. trak ud, så der blev intet “hotel gitterly” i 1991. Men penge skulle der i kassen, så jeg åbnede en café i fangegården med et sortiment af halvfabrikata. Folk strømmede til, opvasken hobede sig op. Otte øl her, 3 smørrebrød, kager, kaffe mig der. Mikroovnen var ved at brænde sammen. Det var mildest talt kaotisk. Her fik jeg brug for mine pædagogiske teorier om “learning by doing” i praksis.

Næste år åbnede 3 caféer i hovedgaden,

og gården blev stille! Storkereden til trods. Vinteren gik med at gøre hotellet klar. Første april 1992 troede jeg gæsterne strømmede til. Det tog dog 14 dage, før det første par dirstede sig ind. Det ville jeg påskønne med champagne, men gæsterne havde travlt med sig selv kunne jeg tydeligt høre, så jeg stillede bakken foran døren (måske fik de besøg af storken senere).

Med kyndig hjælp af Koldbæk fra Christies i Tønder stod køkkenet klar i 1993. Restauranten er dog kun åben i turistsæsonen. I begyndelsen af 90'erne fik jeg indrettet den tidligere fangekælder til lyskælder med lys og kærter. I stueetagen skifter jeg mellem at have butik i to store lokaler og et rum på 16 m². Restauranten er i de to store lokaler i turistsæsonen.

Min store lidenskab er tøj. Det er mig en stor fornøjelse at finde det rette tøj til den enkelte kunde. Jeg fører de bedste danske mærker. Butikken rummer både festtøj og tøj til job og fritid. Hver kvinde er et kunstværk, og jeg sætter en stor ære i at understrege den enkeltes personlighed. Vi har flere gange afholdt modeopvisning i fangegården og på cellegangen med jerngitterdør, hvor alle sidder på første række, idet der kun er én række!

På cellegangen findes 7 hotelværelser – de tidligere celler – der alle har mange kubikmeter men få kvadratmeter! Derfor har jeg ladet lave en repos, så sengene, der har monteret hjul, kan rulles ind under reposen. Desuden kan gæsterne sidde og se ned på den

sanselige gårdhave med rislende springvand, vindbjælde, duftende roser fra Løve, en kærestesti, der går diagonalt gennem gården og skulpturer af træ eller sten, som gæsterne kan røre ved. Og der kan smages lækker mad. Værelserne er meget forskellige. I stueetagen er indrettet en "brudesuite" i arrestforvarerens soveværelse. I den øverste etage er der hyggelige rum med Laura Ashley-tapet. Cellerne er karske og fremtræder som en blanding mellem en fængselscelle og en munkecelle. Det lidt der er i cellerne er solidt og håndværksmæssigt godt og gedigent lavet. Celledørene stemmer overens med de originale celledøre, dog med den undtagelse, at der nu også er håndtag på indersiden!

Jeg har modtaget to renoveringspriser for arresten, underskrevet af Hans Henrik Engqvist, tidl. professor ved Kunstakademiet. Efter 10 års "tugthusarbejde" kan man spørge sig selv, hvorfor man frivilligt har afsonet en så hård "straf?" Tja, paradoksalt nok for at opnå frihed. Frihed til at være sin egen frue.

Min bror gav mig engang to råd, hvis jeg ville være selvstændig: Pas din bank og arbejd dobbelt så meget som andre mennesker. Min bror er købt ud og huset er mit til fri afbenyttelse.

Erfaringen har lært mig, at tema-weekends er vanskelige at realisere. Men til vinter har jeg et nyt projekt på bedding – tidsånden er for *body and soul!* Så fremtidsvisioner er "velvære i arresten"

Københavns Sukkerraffinaderi i Valby

Genbrug af et stort industrianlæg

Tom Petersen

Gennem 1980'erne blev mange store industrianlæg overflødige. Industrien flyttede – enten ud af byen eller til udlandet. Store gamle industrikvarterer på Amager, Nørrebro og i Valby i København blev fraflyttet og de tomme lokaler gled ned ad den bygningsmæssige rangstige og blev udlejet på korttidsbasis, ofte til billig opbevaring af materialer. Ønskede en virksomhed at opføre nybyggeri på arealet, blev der straks givet en nedrivningstilladelse, fordi byens styre på det tidspunkt opfattede ethvert nybyggeri som et frem-skridt.

Omkring Carl Jacobsens Vej i Valby ligger et stort industrikvarter placeret langs med godsbanen. Godsbanelinien blev anlagt i 1909 og kort tid herefter blev Carl Jacobsens Vej anlagt og udbygningen af området begyndte. Man anvendte gode arkitekter og gode materialer til industribyggeriet og fik skabt et af Danmarks mest helstøbte industrikvarterer. På sydsiden af vejen, nærmest Køge Landevej, ligger Henkels Fabrikker fra omk. 1928. Genboen var Richs bygninger med tårnet, der dog nåede at blive revet ned og erstattet af en to-etages gulstens kontorbygning. Nabo til Henkel er bygninger for Trifoleum Frø, opført i 1918-19 tegnet af arkitekterne Ole Falkentorp og F. Freese. Disse bygninger blev i 1965 overtaget af Henkel. Som nabo hertil ligger Københavns Sukkerraffinaderi.

Københavns Sukkerraffinaderi blev opført i 1913-14 efter tegninger af arkitekt Arthur Wittmaack, 1878-1965. Wittmaack er kendt for en lang række boligbebyggelser, biogra-

fer, kirker og bygningsværker som Østerbro Svømmehal og Axelborg. Sukkerraffinaderiet er opført i røde håndstrøgne sten på granit-sokler med enkelte imiterede sandstenspartier som bånd og vinduesoverligger. Tagene er dækket med røde vingeteglsten, der ligeledes er lagt som en frise under tårnets øverste vinduer. Selve lanternen er dækket med bæ-verhalesten og herover knejser en forgyldt kobbersukkertop.

Mange københavnere, anført af Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse, ønskede ikke at industrikomplekset blev nedrevet. Som direktør for Chr. Islef & Co. A/S, der havde specialiseret sig i renovering af gamle bygninger, blev jeg inviteret til at besigtige ejendommen. Den blev på daværende tidspunkt anvendt som kartoffelskræller og af UFFs genbrug. Selvom bygningerne generelt var sunde, var en stor del af det oprindelige anlæg skjult bag mange betontilbygninger til siloer og teknikum.

Efter lange forhandlinger med sælger, der allerede havde fået nedrivningstilladelse fra Københavns kommune, overtog Chr. Islef & Co A/S ejendommen i 1990. Arkitektfirmaerne Kristian Isagers Tegnestue A/S og Hjem-bæk Præstegård A/S blev bedt om at lave et projektforslag til, hvordan ejendommen kunne genanvendes til mediehus.

Ideen var at genbruge mest muligt af de eksisterende murstensbygninger og ikke mindst det karakteristiske tårn samt at supplere med nybyggeri i samme materialer og dimensioner. Ud mod Carl Jacobsens Vej blev

portnerboligen fjernet og erstattet af nye 3-etagers bygninger, der åbner sig, så man kan se tårnet som *point de vue*. Mod syd langs banen blev der opført en ny 4-etagers bygning. Denne nye bygning kobledes til den eksisterende bygning med et 4-etagers atrium med en fritstående elevator. Det færdige byggeri blev på i alt 18.000 m² etageareal, og blev købt af Lønmodtagernes Dyrtidsfond, der fra starten tilknyttede Henning Damgaard-Sørensen til ejendommens kunstneriske udsmykning.

Med dette om- og nybyggeri er et væsentligt element i den bygningskultur, som de

gamle industribygninger repræsenterer, blevet bevaret. De store dimensioner på konstruktioner og de store rumhøjder giver en særlig kvalitet sammen med gamle granit-sokler, støbejernsvinduer og mursten.

De nye rationelle kontormiljøer er i familie med og taler sammen med den gamle industriarkitektur. Og samtidig er det høje glasoverdækkede rum med Henning Damgaard-Sørensens grænseoverskridende glaskunst en seværdighed. Brugerne af ejendommen trives i det levende miljø.

Københavns Kommune præmierede byggeriet i 1993.

Århus Østbanegård

Gert Bech Nielsen

Kommunalpolitikere der turde skifte mening, stor folkelig opbakning og en lokal kreditforeningsdirektør med interesse for arkitektur – dette er ingredienserne i en god Århus-historie om Østbanegården. Den nedrivningsdømte banegård blev reddet, og i dag er den en smuk ramme om et moderne møbelhus.

Århus Østbanegaard blev opført i 1877 i forbindelse med, at jernbanen mellem Århus og Ryomgård blev anlagt. Østbanegården er beliggende ud til Århus-bugten. Engang lå sporene næsten i vandkanten, men i dag har havneudvidelser lagt sig mellem banegården og vandet. Beliggenheden er dog stadig attraktiv. Østbanetorvet blev anlagt samtidig med jernbanen og er et af de få planlagte byrum i Århus. Østbanegården ligger smukt som torvets point de vue.

I 1984 var der i Århus Byråd planer om at nedrive Østbanegården for at skabe vejforbindelse til en påtænkt ny containerhavn. Bygningen var på det tidspunkt i meget dårlig stand, ikke mindst efter en brand, som ødelagde store dele af taget. En kreds af borgere fandt nedrivningsplanerne meget uheldige, og der blev taget initiativ til at få ændret beslutningen om nedrivning til en beslutning om bevaring og istandsættelse. Der blev oprettet en selvejende institution med førnævnte formål. I den selvejende institutions bestyrelse blev der indvalgt byrådspolitikere repræsenterende byrådets politiske partier. Kampen for at bevare banegården blev lang og sej. Den handlede også om mere end en banegård. Men banegården blev et symbol for modstanderne af den planlagte vejføring til containerhavnen, og til sidst lykkedes det at

få ændret på vejføringen til den nye havn. Banegården og Østbanetorvet blev reddet.

Flere ting peger på, at N.P. Holsøe var Østbanegårdens arkitekt. Han hentede sikkert inspiration i Københavns Hovedbanegård som blev opført i 1863-64 og som er tegnet af J. D. Herholdt. Ideerne til den historicistiske stil hentede Herholdt fra den italienske middelalderarkitektur, blandt andet klostret S. Ambrogio i Milano. Klosters facade er flankeret af to tårne, og det motiv blev, efter at være anvendt til Københavns Hovedbanegård, et meget brugt motiv i datidens banegårdsarkitektur. Østbanegården blev udvidet i 1904. Forhallen blev gjort betydelig dybere ved i princippet at bygge en ny facade forskudt ud imod Østbanetorvet.

Da det i 1985 stod klart, at Østbanegården ikke skulle jævnes med jorden, overtog den selvejende institution banegården for et mindre, symbolsk beløb. Der blev desuden indgået en 35 års lejekontrakt med DSB vedrørende grunden. Derefter begyndte arbejdet med at skabe et grundlag for bygningens genbrug. Valget af nye brugere faldt på to indretningsarkitekter, Vivian Boje og Ingeborg Rasmussen, som ville bruge bygningen til både tegnestue og møbeludstilling under navnet "Indretning på Østbanegården".

Hermed begyndte en spændende opgave: At konvertere en stationsbygning til at være ramme om udstilling af moderne møbler. Et genbrug som desuden skulle tage hensyn til bygningens arkitektoniske og kulturhistoriske værdier. "Indretning på Østbanegården" blev lejer og bygherre, og arkitektfirmaet Kjær og Richter kom til, sammen med ingeniørfirmaet

J. K. Lings, at stå for udarbejdelse af projektet og for dets gennemførelse.

Projektet indeholdt interessante kombinationer af at istandsætte og vedligeholde ud fra de traditioner, hvorunder bygningen er skabt. Desuden handlede det om at anvende nye teknikker og et moderne formsprog.

“Indretning på Østbanen” er i dag blevet til Paustian, et moderne møbelhus, hvis indehavere på en kreativ måde har forstået at udnytte bygningens arkitektur og muligheder. Det arkitektoniske udgangspunkt er “nyt i gammelt” – nye smukke og elegante møbler i et miljø af historisk arkitektur. Resultatet er enestående.

Mosaikgulvet i banegårdens forhal er bevaret hvorimod gulvet i det tidligere gods-ekspeditionslokale blev erstattet med italienske terrazzofliser. Bygningens oprindelige søjler er af støbejern, og der hvor det var nødvendigt at supplere med nye, blev der dels

anvendt støbejernssøjler fra den nedtagne Clemens Bro i Århus og nye, meget enkle betonsøjler. Den tidligere stationsforstanders bolig på 1. sal er inddraget i den nye funktion bl.a. ved sammenlægning af rum, desuden er der bygget en ny, moderne trappe i “foldet” stål der forbinder bygningens to etager. Over trappen er et ovenlys et af de nye elementer, der kommer til udtryk i bygningens ydre.

Facadernes murværk blev nænsomt restaureret, nedbrudte teglsten blev udskiftet og fugerne genfugtet. Der blev konstateret svamp i store dele af bygningen. Dette medførte bl.a. at de oprindelige vinduer og døre måtte erstattes med nye, udformet med stor følsomhed. Isolationsruderne blev ændret til indvendige forsatsruder, så vinduernes oprindelige ydre lethed kunne fastholdes.

Genbruget af Århus Østbanegård er blevet et smukt, idérigt og inspirerende genbrug.

Paustian

NIBE-HANSEN
T.L.F. 98 44 14 38
EXPORT · ENDRIG · DETAIL

**INDGANG
HER**
↑
ELLER
GÅNDEN TILBAGE

STAVIT
HÅNDTAVL

FOR EN DETAIL
HÅNDTAVL · HÅNDTAVL

Fiskepakhuse i Skagen

Hemming Nibe Hansen

Skagen har været inspiration og grobund for et enestående kulturliv, der afspejler sig i hele Skagen, også i Skagboernes egen interesse for deres egen by og dens kultur, og i stoltheden over deres huse, som er bemærkelsesværdigt velholdte med stor sans for det bevaringsværdige.

Arkitekturen er en kunstart, der i høj grad har præget Skagen på lige fod med andre kunstarter, og det er nærliggende, at de forskellige kunstarter har inspireret og præget hinanden, og at lysten til at bygge huse, der passer til stedet, helt tydeligt er inspireret af andre kunststarters form og farver.

Arkitekternes Skagen er først og fremmest skabt af Ulrik Plesner og Thorvald Bindsbøll, med flotte bidrag af C.F. Hansen og Thorvald Jørgensen, for ikke at forglemme nutidens arkitekter, der med flid skaber huse med stil og ånd.

Skagens arkitektur, med bygninger, der i udviklingen til større og andre formål end det, de gamle fiskeres huse repræsenterede, har alligevel bevaret stærke relationer til det gamle Skagen. Der er sammenhæng i meget af byggeriet, og man finder mange bygningsmæssige perler, også huse skabt af nutidige arkitekter. Det er vigtigt at både evnen til at bevare og til at skabe stadig har muligheder for at udfolde sig.

Ulrik Plesner og Thorvald Bindsbøll var nære venner i den kunstnerkreds, der var Skagens guldalder. De samarbejdede ved mange byggerier, med Plesner som den store produktive arkitekt og Bindsbøll med sine interesser – udsmykning, formgivning og design. De fleste af Plesners Skagensbygninger

bærer præg af Bindsbølls dekorative detaljer.

Bindsbøll fik til opgave at være arkitekt på de fiskepakhuse, der skulle bygges i forbindelse med etableringen af Skagen Havn i perioden 1904 til 1907. Ganske givet har Plesner været hans rådgiver i forløbet, men der er ingen tvivl om, at pakhuse er et typisk Bindsbøllprodukt – form og farver er helt karakteristisk for Thorvald Bindsbøll.

Pakhuse skulle ligge som et centrum i havnebyggeriet og være afløser for de skure ved stranden som fiskere og fiskehandlere hidtil havde benyttet. Ideen med at skabe sammenhængende bygninger var helt rigtig, og placeringen var fortrinlig, med bassin til hyttefade med levende fisk vest for bygningerne, og den østre side af hvert enkelt pakhus indrettet til isopbevaring. Isen hentede man i brovandene nord for Skagen, pakkede det ned i tang og halm, og det blev så brugt gennem hele sommeren til opbevaring af fisk. Irummene var eet rum uden etageadskillelse, det var foret med tykke korkplader og murtykkelsen var op til en halv meter. Adgangen hertil var tykke trælemme, hvor man baksede de tunge isstykker ud og ind.

Da man fik etableret isværk og frysehus på havnearealet, blev ishusene overflødige. Statshavnen valgte så at indrette dem til selvstændige pakhuse, som der i årene efter krigen var stort behov for. Stort set al fiskehandel og eksport foregik fra de relativt små lokaler, hvorfra man ekspederede levende fisk enten i trækasser eller lastet i kvaser, der sejlede til enten Sverige eller København.

Samtidig med indførelse af fiskeauktion og

større både kom der mange fiskearter på markedet, især sild blev en stor eksportartikel, og for mange fiskeeksportører blev rammerne i de gamle pakhuse for små, og man etablerede sig andre steder på havnen. Samtidig fjernede man muligheden for at opbevare levende fisk i bassinet ved at fjerne slæbesteder og hyttefade. Så var den epoke forbi, og med det også det slæb det var at bakse med hyttefade og flåder. Det var en epoke med liv omkring pakhuse, både charmerende og helt i pagt med tidens behov.

Jeg har mange minder om mennesker og miljøer fra disse år, og jeg har på nært hold fulgt udviklingen på godt og ondt fra 1943 til 1996 som aktiv fiskehandler. Dette indlæg er skrevet på et lille kontor på 1. sal i et af pakhuse og vi skriver 2001 – et langt forløb

med store forandringer, som Bindsbøll nok ikke havde tænkt sig, og som jeg bestemt heller ikke bryder mig om.

Fra et pulserende liv som centrum for en stor del af Danmarks fiskeeksport til sommersted for udskænkning af mad – og ikke mindst drikke – det er en forandring, der vil noget. Længs de gamle pakhuse er der anbragt bænke og borde, der fylder hele kajarealet, så man dårligt nok kan se Bindsbølls arkitektoniske mesterværk. Af de 30-40 lejemål, der fungerer i dag, er der kun to, der lever op til den gamle målsætning, at anvendelsen af pakhuse skal være havnerelevant. Husene er fredet, men det ville være velgørende, at det ikke blot var mursten, man fredede, men at man også stillede krav til anvendelsen.

100

17A

Kundeparkering

Nitivej 10

Multimediehuset på Frederiksberg

Niels Erik Karlsson

Et stort gammelt erhversareal ved Mariendalskirken mellem Nitivej og Mariendalsvej blev i 1987 opkøbt af det daværende Statsanstalten for Livsforsikring og senere overført til Danica Ejendomme. Ejendommen tilhørte Frederiksberg Metalvarefabrik på Frederiksberg, der i øvrigt producerede de berømte Juvel Vaske, som nu er flyttet til Avedøre Holme

Den eneste bevaringsværdige bygning var den gamle fritliggende administrations- og produktionsbygning, Nitivej 10, som var i en så ringe tilstand, at den lænede sig op af en nedrivning. Resten af fabriksbygningerne på området, opført i 50-erne og 60-erne stod til nedrivning og blev nedrevet i 1992.

Man valgte i sin tid at indrette Frederiksberg Metalvarefabriks kontorer med vinduer ud til den frie gavl mod vest, i alt ca. 300 m² i 3 etager. Resten af arealerne var produktion i 3 etager og et lager i tagetagen. I dag har vi et moderne kontorhus på 2.940 m².

Fra 1987 stod arealerne og fabriksbygningerne tomme, demolerede og udtjente i 7 år som en nedlagt erhvervsruin i kvarteret. Indtil NK Arkitekter igangsatte en projektudvikling med direkte sigte på at etablere et nyt domicil for den landskendte virksomhed DV Industri A/S og musik og videoproducenten SDC DanDisc A/S.

Ved studier af gamle fotografier og i kommunens arkiver, blev det bærende tema at genskabe, dels det monumentale i tag og facade, og i de store og små buede vinduespartier afspejle det historiske. Facader og indretning af etagearealerne skulle være i pagt med bygningens oprindelighed og kvalitet.

Bygningen er opført i begyndelsen af dette århundrede, og tegnet af arkitekten Carl Brummer som var en af datidens store arkitekter til den slags erhvervsbyggerier. Bygningen er derfor opført i en høj arkitektonisk og tidstypisk stil og i høj grad udført i gennemtænkt kvalitetshåndværk, og er solidt opført i massive, 60 cm tykke mure i stueetagen med rumhøjder på mellem 3,5 – 4 m og med en bygningsdybde på 16 m. For at give styrke til etageadskillelserne blev der udført et stærkt 25 x 25 cm træbjælkelag med en indbyrdes afstand mellem bjælkerne på kun 60 cm. Dette bjælkelags dimensioner bevirkede at nutidens brandsikringskrav BD 90 til etageadskillelsen, og dermed gennembrændingstid, blev opfyldt alene ved bjælkerens dimension. Det lykkedes kun at få dette smukke bjælkelag som synligt loft i en mindre del af stueetagen på grund af utallige tidligere gennembrydninger mellem etagerne.

Bjælkelaget er understøttet af 2 langsgående rækker stålbjælker, fra gavl til gavl, hvilende på stålsøjler med en indbyrdes afstand på ca. 5 m. Disse bjælker og søjler er brandsikret og beklædt med gipsplader. Dermed får alle etager to søjlerækker enten som kvadratiske eller runde søjler. Dette giver i det åbne rum et kraftfuldt billede af de bærende konstruktioner.

Den arkitektoniske linje i bygningen, var delvis nedbrudt, navnlig på gårdfacaden med store porte og rester af nedrevne tilbygninger. Gårdfacaden er nu genskabt fuldt ud. De murede og nænsomt lavtrykrensede, vandskurede facader og nye vinduers farve og udformning, karm og sprosseinddeling

giver et billede af bygningens industrielle oprindelighed.

Nyindretningen af etagerne har taget udgangspunkt i de forskellige virksomheders individuelle behov. Inddragelse af loftetagen har medført ændrede adgangsveje. Her var også krav til en ny indvendig brandtrappe som passende blev installeret ved vestgavlen. Den oprindelige hovedtrappe i østgavlen er bevaret og forhøjet til tagetagen. Trapperummets indgangsreposer på etagerne er udvidet og installeret med elevator. Dette giver hovedtrappen en stor rummelighed og dagslys fra nord og øst.

Tagetagen, som tidligere var lagerrum for virksomheden, er nu indrettet til kontorer. De fine dragværker og søjler, der understøtter tagkonstruktionen, blev restaureret og danner ramme for ruminddelingen. Der er også indbygget en 25 m² tagterrasse mod syd med 10 m² stort glasparti og skydedøre, som sammen med tagvinduerne giver et fint dagslys til de åbne kontorarealer. Tagterrassen er indbygget i spærkonstruktionen og kan dermed ikke ses fra gårdrummet. Facadens linjer, taggesimsen samt tagrenden går ubrudt forbi terrassen.

Arkitektens største tegnearbejde har været at genskabe helheden, og løse kravet til brandsikring, bevarelse og genskabelse af de arkitektoniske og konstruktive detaljer. Indbygge

en installationskerne i bygningens centrum med toiletter, depotrum, garderobe og repro-rum, samt usynlige føringsveje til EDB, datakommunikation og ventilation.

På Nitivej 10 er etagerne basisindrettet med en installationskerne midt i bygningen, dette giver derved en meget høj indretnings fleksibilitet. Bygningen har derfor mulighed for at modtage vidt forskellige virksomheder og opfylder stort set alle individuelle krav til indretninger og funktioner. Efter renoveringen er der senere indrettet musikstudie i stueetagen og et DVD studie i tagetagen.

SDC Studios i stueetage er et høj kvalitets musikstudie i international klasse, der opfylder ufravigelige krav til lyd kvalitet og akustik, samt betjening af højteknologisk intern computer teknik og kommunikation. Musikstudiet er totalt lydisoleret til 110 dB for den resterende bygning. På trods af at vinduerne er topisoleret mod lyd med en samlet glas tykkelse i forsatsvinduer og facadevinduer på ca. 30 mm, er den oprindelige genskabte arkitektur i facaderne såvel ud- som indvendig fastholdt.

Nitivej 10 lige overfor den smukke Mariendals kirke kan nu igen være sig selv bekendt og er med til at tilføre kvarteret en stilfuld kvalitet sammen med de nye boliger, som i materialevalg og arkitektur ligger tæt op af Multi Medie Huset.

Fra pakhus til restaurant og råvaremarked

Henning G. Jensen

I løbet af bare et halvt år blev et gammelt og noget udslidt pakhus forvandlet til en meget velbesøgt restaurant og et spændende råvaremarked.

Med Aalborgs beliggenhed ved Limfjorden er det naturligt at benytte havnen og havnefronten som et naturligt centrum og omdrejningspunkt for mange af byens aktiviteter. Da vi igennem nogen tid havde puslet med idéen om at inddrage og skabe mere liv på havnefronten, blev vi meget begejstrede, da vi i slutningen af 1999 fik en henvendelse fra nogle, der havde tilsvarende tanker – konkret ønskede de at ændre et af de gamle pakhuse til en moderne og tidssvarende restaurant og et spændende råvaremarked.

Vi var straks med på idéen og solgte grunden til byggematadoren Thorkild Kristensen og restauratørparret Susanne og Henrik Rosdahl. Den kommunale sagsbehandling gik hurtigt. Byggetilladelsen blev givet, brandmyndighederne blev involveret og i løbet af meget kort tid var arkitekt, murer og tømrer i gang i det gamle pakhus.

I dag står der en spændende bygning, der dog ikke har skiftet udseende udvendigt, på adressen Strandvejen 6 med titlen "Rosdahls". Huset, der er opført under besættelsen, blev oprindeligt bygget som sukkerpakhus. Ud over at fungere som pakhus har huset også været benyttet som kontor- og lagerbygning. Disse "erhverv" er som bekendt ikke særlig udadvendte, og tiltrækker ikke det store publikum.

Nyt liv i den 60-årige bygning
I dag ser det noget anderledes ud. Efter at

have levet et forholdsvis stille og anonymt liv, er den 60-årige bygning nu omgivet af mennesker, liv og masser af aktiviteter, og kører man forbi, vil der ofte være et mylder af mennesker omkring Rosdahls. Onsdag og lørdag formiddag (onsdag dog kun i vinterhalvåret) forvandles hallen til en markedsplads, hvor de besøgende har mulighed for at erhverve en lang række råvarer af høj kvalitet. Med jævne mellemrum kommer der en kendt kok, som tilbereder maden og som noget nyt kommer der jævnligt en fiskekutter og lægger til kaj lige uden for bygningen med rejer, hummere eller andre herligheder fra havet.

I alle ugens dage er restauranten flittigt besøgt af aalborgensere og nordjyder, der har lyst til at få en god oplevelse.

Tankerne bag

Arkitekterne bag "den nye bygning" har haft den grundlæggende idé, at de ville lave noget nyt, der ikke forstyrrede det gamle og robuste pakhus.

F.eks. er den indvendige og meget unikke trækonstruktion bevaret. I mange tilfælde ville brandmyndighederne kræve, at træet skulle pakkes ind i gips. Men i et tæt samarbejde fandt de lokale brandmyndigheder og arkitekten frem til en løsning, hvor de oprindelige træbjælker kunne bevares. Og netop trækonstruktionen er med til at give pakhuset et rustikt, usentimentalt og æstetisk meget fint "look".

En anden af tankerne bag renoveringen har været den, at kommende generationer skal have mulighed for at videreføre bygningen –

evt. med andre end de nuværende formål for øje.

Renoveringen er lavet sådan, at det faktisk er muligt at pille alt det nye ned og dermed stå med den samme hal som før renoveringen. Sagt med andre ord så kan “processen rulle videre” og den gamle lagerbygning kan let genfindes.

En af de sjove finesser ved bygningen er belysningen. Her er der valgt nogle store og meget flotte italienske blækspruttelamper, der, som navnet indikerer, bliver brugt, når der skal fanges blæksprutter. Oprindeligt er lamperne lavet til gas – men her i landet er de

blevet ombygget til el. Lamperne er en sjov indskydelse, som klæder interiøret.

Mere liv i flere gamle huse

For knap et år siden åbnede “Rosdahls”. I dag er bygningen blevet en integreret del af byens liv. Vi er både glade og stolte over bygningen, og vi er helt overbeviste om, at historien vil gentage sig. Vi har i Aalborg mange bygninger, der allerede har været gennem en gennemgribende renovering, og hvor der er skabt nyt liv – men jeg er helt sikker på, at vi i de kommende år vil opleve, at der kommer nyt liv i endnu flere gamle huse!

Herning Klædefabrik

Ulla Thyrring

I 1990 lukkede Herning Klædefabrik, som gennem 1900-tallet var en af Hernings største arbejdspladser, og Egetæpper A/S og fabrikant Mads Eg Damgaard overdrog på forslag fra museumsdirektør Ulla Thyrring det 6000 m² store industrianlæg til Fonden for den selvejende institution Textilforum, Herning Klædefabrik med Mads Eg Damgaard som formand og Ulla Thyrring som næstformand. Fonden fik som formål at gennemføre en restaurering af fabriksanlægget, så der skabtes mulighed for at præsentere Midtjyllands gamle, kulturbærende hovederhverv, tekstilindustri og gennem udstillinger og arbejdende værksteder levendegøre forskellige sider af tekstilfremstilling før og nu, lokalt og globalt

Et forladt fabriksanlæg bestående af bygninger af vidt forskellig alder og anvendt til formål, som ofte har tæret på konstruktionerne, går hurtigt i forfald. Umiddelbart før lukningen har der ofte været en nedgangsperiode, hvor der ikke var overskud til den nødvendige vedligeholdelse og modernisering, og når mand og mus har forladt stedet, er der ingen der med et vågent øje er opmærksom på at udbedre bygningsmæssige svagheder og småskader. Meget hurtigt breder skaderne sig katastrofalt, og den opgave bestyrelsen skulle løse, tog sig da også ret omfattende ud, endskønt vi ikke umiddelbart havde mulighed for en tilbundsgående vurdering af dens omfang.

Med støtte fra Planstyrelsen udarbejdedes et skitseforslag, som dannede grundlag for det videre arbejde. Til at forestå byggeriet stiftedes af praktiske og økonomiske grunde

Ejen-domsselskabet Textilforum A/S med Mads Eg Damgaard som formand og Ulla Thyrring som direktør, og i 1993 påbegyndtes restaureringen med KPC Byg, Herning som totalentreprenør og arkitektfirmaet Poulsen & Therkildsen, Århus som arkitekter.

I 1996 åbnede Textilforum i de nyindrettede rum på godt 3000m² bestående af den gamle administrationsbygning, to store shedtagshaller og kedelhuset med skorsten. Endvidere omfattede første etape af byggeriet 6 lejligheder samt plads til et undervisningsafsnit for Teko Center Danmark, Hernings tekstilskoler. Næste etape afsluttedes i april 1999 med restaureringen af fabrikkens 2000m² store, fire etagers væveribygning, som rummer reklame- og marketingfirmaet Midt Marketing A/S samt et fællesmagasin for tekstiler. Og endelig afsluttedes hele restaureringsprojektet i september 2000 med istandsættelsen og indretningen af to af kompleksets ældste bygninger på tilsammen 700 m² til brug for Teko Center Danmark. De istandsatte fabriksbygninger stammer fra perioden 1895 til 1954, og restaureringen af dem har i alt beløbet sig til omkring 48 mio. kroner.

Bestyrelsens holdning var, at man ville udvikle byggeriet, efterhånden som det kunne finansieres, og at man ikke ville stifte gæld. Dette har naturligvis kun kunnet lade sig gøre, fordi vi har mødt stor velvilje hos fonde, firmaer og offentlige myndigheder, hvoriblandt Egetæpper A/S, Mads Eg Damgaard, Velux-fonden og Tage Vanggaard og Hustrus Fond med deres substantielle bidrag har haft afgørende betydning for projektets gennemførelse. Betydningsfuldt for det videre forløb var det

også, at Ringkøbing Amt, Herning Kommune og Textil- og Beklædningsindustrien på et tidligt tidspunkt tilsagde projektet deres støtte. I sidste etape af restaureringsfasen fraveg bestyrelsen beslutningen om løbende finansiering gennem sponsoring og optog prioritetsgæld, hvis ydelser delvis kunne dækkes af en række flerårige lejemål.

Mens nogle til at begynde med betvivlede rimeligheden i dette store restaureringsprojekt, så kan man med rette sige, at de idérige mennesker, som med øje for kompleksets kvaliteter henvendte sig til os om mulige lejemål i de tidligere fabrikslokaler, har været med til at sikre istandsættelsen af væsentlige dele af anlægget, samtidig med at de har haft lejlighed til at påvirke indretningen af deres respektive lokaler. Dette har især ved indretningen af Midt Marketings domicil i de to øverste etager af fabrikkens fire etagers væveribyning fra 1948 ført til et bemærkelsesværdigt resultat.

Grundtanken med restaureringen af Herning Klædefabrik har ikke blot været at præsentere tekstilindustriens historiske baggrund og nutidige frembringelser. Ambitionen har også været, at bevare et væsentligt industri-monument med en karakteristisk placering i bymidten og vise, hvorledes det kan istandsættes og udnyttes smukt og idérigt og med respekt for den oprindelige arkitektur. Den etapevise gennemførelse af byggeriet viste sig i flere henseender at være en udmærket løsning. Først og fremmest blev det økonomisk overkommeligt at komme i gang og dermed overbevise eventuelle sponsorer om realiteten og kvaliteten i projektet, hvilket viste sig at være gavnligt for sagens fremme. Man nåede dermed også at overveje og i nogle tilfælde at ændre på væsentlige træk ved projektet, og at afstemme det efter de økonomiske realiteter og den forståelse for arkitektu-

ren, som arbejdet med de gamle bygninger efterhånden åbnede for.

Interesserede besøgende gav os gennem restaureringsforløbet en tydelig opfattelse af, at det der greb folk, var stemningen i de gamle fabrikslokaler, dimensionerne, sporene, lugten, lyden, lyset. Hjulpet til denne indsigt besluttede vi at bevare så meget af den oprindelige fabriksatmosfære, som det var muligt, når de krav skulle imødekommes, som bygningsmyndigheder og teknikere stiller til ibrugtagningen af et sådant byggeri. Som grundholdning nåede vi, inspireret af arkitekten, frem til den opfattelse, at man med nogle få raffinerede og velovervejede tilføjelser til rummene, skulle tydeliggøre, at det den besøgende stilles overfor, er en bevidst og velovervejet helhed af gammelt og nyt.

De gamle gulve med deres blakkede spor af olie, maskiner, befæstninger og kabelkanaler er bevaret og giver ligesom uldkamrenes vægge med deres smukke brunsorte farvetoner, som er spor af lanolin, spindolie og ganske almindeligt skidt, en umiddelbar forståelse af, hvorfor der stadig hænger en gennemtrængende lugt af uld i den tidligere klædefabriks rum. I den gamle administrationsbygning fra 1901 har vi tilbageført facaden mod Vestergade, den tidligere landevej mellem Ringkøbing og Århus, og i væveribyningen fra 1948 er der bevidst arbejdet med det arkitektoniske udtryk, som værkførerburene gav de store rum, ligesom man har valgt at genskabe rytterlyset i den øverste etage, hvor fabrikkens væveri befandt sig.

I dag, hvor den midtjyske tekstilindustri har henlagt det meste af sin produktion til andre lande, kan man glæde sig over, at det stadig ved et besøg i Textilforum er muligt at erfare noget om tekstilfremstilling, samtidig med at det er lykkedes at bevare et af områdets mest markante industrimonument.

Brandts Klædefabrik

Kristian Isager

Egentlig handler denne historie om at gå rundt om et hjørne – stoppe op et øjeblik – hæve blikket og sige: Nøøøj! – og stedet var den lukkede og tomme Brandts Klædefabrik, året var så vidt jeg erindrer 1979.

Men, jeg vil begynde på historien på et helt andet tidspunkt og sted. Vi springer frem til oktober 1996. Det var bygevej. Smukt med byger der går og kommer, men det var ikke den danske sommer, men det italienske efterår i Lucca i Toscana.

Lucca er, som en del danskere ved, en meget smuk by ikke langt fra Pisa. Byen er beliggende på en slette og ligger meget præcist i landskabet. Bag byen ligger bjergkæden Apenninerne. Byen ligger gemt bag et forsvarsværk med fremskudte bastioner. For at komme ind i byen skal man igennem en af byens porte. Man kommer ind i en smuk og betagende by, der emmer af historiens lag. Da min familie og jeg ankom denne oktoberdag var en byge netop gået hen over byen. Den lå regnvåd og glinsende i solen. Vi gik gennem byporten. En byport med søjler og trekantede gavle på begge sider, umiskendelig barok. Det nuværende Lucca ligger oven på en romersk by, så byens historie fortæber sig i de flere årtusinders lag.

Det der imidlertid fangede mit øje, var en stor plakat i portrummet. En plakat med smukke fotografier af murede industriskorstene. Luccas industriskorstene fra slutningen af attenhundredeårene og begyndelsen af det forrige århundrede. Plakaten var en kampagneplakat for bevaringen af den tidlige industrialismes murede skorstene – i Lucca. Det vil sige, at man også i Lucca er opmærk-

som på denne del af kulturarven. Billederne på plakaten fortalte om skorstenenes betydning for byens profil.

Selv er jeg et underligt fortidslevn der i nittenhundredeogtresserne stod i lære som murer i Vindeby på Tåsinge. Dengang var det endnu et helt specielt fag at være skorstensmurer og mure skorstene til købstædernes industrier. Murerne stod inde i skorstenen og stablede de titusindvis af sten "over hånden", d.v.s., at de stille og roligt kunne mure disse skorstene op i højden så de langsomt blev smalle og elegante for til sidst at afslutte med en mere eller mindre kunstfærdig murkrone. De kunne være enten kantede eller runde. I dag forsvinder de langsomt og sikkert fra byernes profiler og erstattes af hurtigt opsatte og let demonterbare stålskorstene – nemt og enkelt. Det var den tidlige industrialismes skorstene ikke – de var og er et stykke døende kunsthåndværk helt for sig selv.

I hele den tidlige industrialismes tid blev skorstene betragtet som noget dynamisk, noget der afspejlede et driftigt samfund, jo flere høje, ryggede skorstene jo bedre, jo mere afspejlede det et rigt samfund i vækst. Det var først i sidste halvdel af forrige århundrede man i stigende omfang begyndte at se skorstene som et miljøproblem og hermed en negativ ladet faktor i byens profil – og så var det i øvrigt lige meget, om det var en industriskorsten eller de store huse, der gennem deres mængde af skorstene på tagryggen afspejlede rigdom i huset.

Vi lever nu i en karsk – og skorstensløs – tid. Jo færre skorstene i byens profil, jo mindre luftforurening. En del af prisen har væ-

ret, at skorstensmurerfaget døde. I Lucca kæmper de åbenbart for at beholde de tilbageværende murede industriskorstene i den historiske bys kerne. Det varmede mit gamle murerhjerte.

Så er vi ved at være tilbage, der hvor vi begyndte – i Odense på Brandts Klædefabrik, og rundt om et hjørne, hæve blikket og sige nøøøj. Forhistorien er denne: I forbindelse med lukningen af Brandts Klædefabrik som Klædefabrik midt i halvfjerdserne kom vi langsomt frem til det punkt, hvor de to unge og initiativrige købmænd fra Jylland, John Hansen og Keld Droob havde overtaget de tomme fabriksbygninger. Jeg var engageret som arkitekt på ombygningen og skulle i den egenskab vise de to købmænd rundt i komplekset.

Bevaring og genbrug af gamle industribygninger var dengang absolut ikke stueren politisk tænkning – heller ikke i Odense, hvor slagsmålet havde bølget i byrådet – en diskussion der ikke havde været til gunst for bevaring af Klædefabrikkens bygninger – og hermed heller ikke skorstenen. En ny ung kulturrådmand Robert Dalskov Andersen kuppede planerne om Klædefabrikken igennem byrådssalen og fik gennemført aftalen med “De jyske købmænd”.

De to købmænd gik nu en tur rundt, og besigtigede det de havde erhvervet. Til min store lettelse var de godt tilfredse med det de

så. Min bekymring gik meget på den sidste store skorsten ved fabrikkens kraftcentral. I løbet af kort tid ville den have udspillet sin rolle – og hvad så? I mit hoved var den en væsentlig del af “kulturmiljøet”. Jeg havde forberedt mig på en længere forsvarstale for skorstenen. Gik og øvede mig indvendigt.

Og så var det vi gik rundt om det pågældende hjørne. Nøøøj. Alle stod og så på den nu inaktive skorsten. Flere hjemmeværnsmand havde ringet til mig og med glæde i stemmen tilbudt mig at præcisionssprænge skorstenen. Vi kender alle billederne fra aviserne af, hvordan sådan en skorsten bliver lagt ned. Et stykke kunsthåndværk lagt ned på sekunder.

Købmand Keld Droob vendte sig om mod mig og sagde spørgende: “Hvor er den flot – Kristian, den har du da ikke tænkt dig at fjerne?”. Pyyyh. Jeg blev helt tavs af glæde, pakkede talen sammen inden i mig selv – og kan i dag konstatere, at den store skorsten stadig står på det sted, hvor den sin tid blev bygget. Keld Droob har netop ofret en mindre formue på istandsættelse af skorstenen.

I dag står den som et smukt og påskønnet møbel i Odenses bymidte. Ser man den fra Kongensgade, så står den midt i sigtelinien. Det er ikke mange skorstene forundt at leve en pensionisttilværelse som obelisker. Men vi har en i Odense. Og den er jeg glad for.

Lufthavnsterminalen

Et modernistisk mesterværk

Niels Boserup

Et af modernismens mest markante danske bygningsværker blev reddet, da Københavns Lufthavne A/S i 1999 flyttede en gammel lufthavnsterminal tværs over startbanerne og herefter renoverede bygningen totalt.

Terminalen er tegnet af Vilhelm Lauritzen, der fik opgaven efter en konkurrence, hvor alle de kendte arkitekter fra 30'erne deltog. Bygningen på 4.000 m² blev taget i brug den 11. april 1939, men nåede ikke engang at fylde et år, før den blev overtaget af tyskerne. Efter krigen blev bygningen gang på gang udvidet, tilbygningerne blev til efter de forhåndenværende søms princip og hverken proportioner eller materialevalg passede særlig godt til den oprindelige bygning.

Da Københavns Lufthavn i 1960 fik en ny terminal – i øvrigt også tegnet af Vilhelm Lauritzens Tegnestue – blev bygningen brugt til møbeldepot, papirlager og andre tilfældige formål. Bortset fra det smukke bølgede loft, som havde overlevet alle forandringerne, var det svært at se, at der inde bag alle tilbygningerne og forandringerne skjulte sig et af hovedværkerne i dansk arkitektur.

Det Særlige Bygningssyn havde dog allerede i 1984 udtalt sig om husets potentiale som fredningsobjekt, men forslaget blev afvist af Trafikministeriet, der henviste til Lov om udbygning af lufthavnen og som forudsatte en nedrivning af den gamle terminal.

I 1990 skiftede lufthavnen ejer, da Københavns Lufthavne A/S blev stiftet, og i forbindelse med en såkaldt VVM-procedure – Vurdering af Virkninger på Miljøet – der i 1997 afsluttedes med, at principperne for lufthavnens udbygning flere år ud i fremtiden blev

fastlagt – aftaltes det, at tilbygningerne kunne nedrives, mens resterne af den oprindelige bygning skulle flyttes til en anden placering i lufthavnen, hvor den ikke længere skulle ligge så indeklemmt blandt alle de store, nye bygninger.

Flytningen har været en usædvanlig ingeniørbedrift, men også genskabelsen af den gamle bygning har været krævende. Københavns Lufthavne A/S har forestået projektet og betalt de 100 millioner kroner, som flytningen og tilbageføringen til den oprindelige arkitektur har kostet. Ledetråden i projektet har været den samme kvalitetsholdning, som præger lufthavnens daglige drift og moderne udbygning: Det, der er værd at gøre, er også værd at gøre godt.

Beslutningen om at flytte bygningen gav anledning til en række overvejelser og valg i lufthavnens direktion samt diskussioner med fagfolk. En bygnings udviklingshistorie og senere tilkomne tilbygninger kan jo også være af interesse, men i dette tilfælde var der almindelig enighed om, at det var den oprindelige bygning, som var væsentlig. Til- og påbygninger skulle fjernes, men hvad var der så tilbage? Størstedelen af ydervæggene var fjernet. De tilbageværende var beklædt med asbestholdig eternit, der ikke engang var original, men gradvis udskiftet gennem tiden.

Ideen med at bevare en bygning er at sikre den for eftertiden og meget gerne udnytte den til et fornuftigt formål. Allerbedst ville det jo være, hvis bygningen kunne anvendes til sit oprindelige formål, men da de mange ændringer gennem tiden jo netop er foretaget for at muliggøre fortsat brug, er det indlysende, at

den oprindelige bygning desværre ikke kan bruges til almindelig trafik med vor tids krav til sikkerhed, paskontrol og operationelle forhold. Terminalen vil dog i fremtiden kunne danne ramme om VIP- og statsbesøg samt taxaflyvninger, der kun udgør en meget beskeden del af lufthavnens aktiviteter.

Fra starten var der mange kontorer i huset, der rummede hele den danske luftfartsindustri. De genskabte kontorer rummer nu lufthavnens miljø- og indkøbsorganisation, mens en del større rum anvendes som uddannelsescenter for lufthavnens personale.

Da de ovennævnte funktioner kunne blive indeholdt i den oprindelige bygning fra 1939, besluttede lufthavnen, at bygningen skulle restaureres og rekonstrueres efter det oprindelige konkurrenceprojekt.

Er det en bevaret, restaureret eller rekonstrueret bygning, der nu ligger i lufthavnens nordvestlige hjørne?

Lidt af det hele må svaret vel være.

Lufthavnen har i hvert fald valgt en linie, der indebærer, at huset nu er så originalt som muligt, og på alle væsentlige områder er mægen til det hus, der blev taget i brug i 1939. Husets brug må indordnes under de begrænsninger, som denne holdning til rekonstruktionen medfører. Lufthavnen har eksempelvis ikke fulgt rådgivernes forslag om synlige kabelpaneler, der kunne sikre både nutidige og fremtidige elektriske og elektroniske installationer.

Hvis kablerne ikke kan finde plads i Lauritzens opfindsomt udtænkte kabelbakker bag ved væggenes bølgepaneler, kan funktionen ikke etableres. Brugerne indordner sig under husets vilkår. Til gengæld har de fået en enestående atmosfærefyldt arbejdsplads.

Nyt liv i Raadvad gamle knivfabrik

Søren Vadstrup

I december 1979 udgav den daværende Fredningsstyrelse rapporten "Håndværkere og bygningsrestaurering" der var et forsøg på at beskrive den aktuelle situation indenfor 19 bygningshåndværksfag, hvor der var konstateret problemer i forhold til antallet af udøvere, specielt med hensyn til kompetence indenfor bygningsrestaurering samt mangel på flere af de materialer, der indgår i ældre danske byggeskik.

Rapporten pegede herefter på, at man måtte:

- 1) Arbejde for, at der ved restaurerings opgaver anvendes de traditionelle materialer og traditionelle håndværksmetoder – ikke mindst indenfor de såkaldte små fag. (Billedskærer, stukkatør, stenhugger, gørtler, møllebygger, smed, maler, trædrejer)
- 2) Dette kunne bl.a. gøres ved at oplyse "brugerne", dvs.: husejere, myndigheder, arkitekter og ikke mindst håndværkere om fordelene ved at istandsætte bygningerne korrekt, bl.a. ved at anvende traditionelle håndværksmetoder frem for dårlige moderne efterligninger.
- 3) Man måtte samtidig arbejde for, at der lægges meget mere vægt på traditionelle håndværksmetoder og bygningsrestaurering i grunduddannelsen af håndværkere, end tilfældet er idag.
- 4) Samt at der etableres efteruddannelseskurser for håndværkere, arkitekter m.fl. i traditionelle håndværksmetoder og bygningsrestaurering.

Rapporten pegede på det formålstjenlige i at oprette et Viden-Center, der skulle være udfarende overfor disse tiltag.

Raadvaddam knivfabrik

Valget faldt på den tidligere knivvarefabrik i Raadvad ved Mølleåen, der havde stået tom i nogle år, fordi ejeren, Staten, havde planer om at rive dette unikke industrimiljø i Danmark ned. Det var 20 år før lykkedes ved det nærliggende mølleanlæg "Stampen", der blev bevidst sprængt i luften ved en hjemmefærnsøvelse i 1960.

Det lykkedes imidlertid at få Raadvad og de øvrige tilbageværende vandmøller langs Mølleåen bygningsfredet i 1979.

I 1981 tog Håndværksrådet initiativ til dels at leje bygningerne i Raadvad af Miljøministeriet, dels at indlede forhandlinger med en række faglige organisationer om oprettelsen af "Restaurerings-Centeret i Raadvad", dels til udbydelsen af forskellige efteruddannelseskurser i Raadvad for bl.a. malere.

I 1986 gik Miljøministeriet atter aktivt ind i sagen og foretog en gennemgribende istandsættelse af bygningerne i Raadvad, der i mellemtiden var blevet bygningsfredet. Derudover bevilgede ministeriet en 3-årig igangsætningsstøtte til Centeret på 500.000 kr/år over finansloven.

Der blev i denne forbindelse dannet en bestyrelse for RAADVAD, Nordisk Center til bevarelse af Håndværk, bestående af Miljøministeriet, Håndværksrådet og Københavns Tekniske Skole, der blev udarbejdet en Fundats og der blev ansat en Centerleder. Een af de første aktiviteter var bl.a. at fremleje nogle

af de ca. 2.500 kvm værkstedsarealer i bygningerne til forskellige private håndværksfirmaer, der dels repræsenterer de små bygningshåndværksfag, dels arbejder kvalificeret med bygningsrestaurering. De restaureringsværksteder, der befinder sig i Raadvad i dag er smedie, gørtler, billedskærer, stenhugger, maler og malerikonservator.

I dag drives Raadvad-Centeret af fire ministerier og fire landsdækkende organisationer i et frugtbart, tværfagligt samarbejde. Centeret har i dag 12 ansatte og har gennem årene udviklet et omfattende dansk, nordisk og europæisk samarbejdsnetværk.

Status

Efter 14 år er det stadig de ovennævnte 4 punkter, der er grundstammen i Raadvad-Centerets aktiviteter. Centeret udfører en omfattende forskning og videnindsamling indenfor materialer, metoder samt historie og kulturhistorie. Der afholdes hvert år, landsdækkende informationskampagne med et aktuelt tema, der udgives en lang række informationsmaterialer, der er oprettet en stor viden-database om håndværk og bygningsrestaurering på internettet og der afholdes hvert år et righoldigt kursus- og efteruddannelsesprogram for håndværkere, arkitekter og andre.

Raadvad-Centerets nyeste aktivitet er en abonnementsordning for husejere på et årligt vedligeholdelses-check af huset, kaldt "Raadvad's Bygningssyn" samt i efteråret 2001 etableringen af en kombineret butik og udstilling for restaureringsmaterialer.

Der er således både kommet nyt liv i den tidligere knivfabrik, og bevaret en god del af stedets ånd og kulturhistorie. Raadvad-Centeret er ikke som mange tror et museum, men et sted, hvor der arbejdes 100% ud fra vor tids præmisser. Alle kurser, informationsmaterialer og forskningsaktiviteter retter sig mod de realiteter og krav, der stilles fra samfundets og byggesektorens side i år 2001. På

den anden side må samfundet og byggebranchen også respektere de særlige realiteter og krav, der knytter sig til ældre bygninger og de dertil knyttede håndværksmetoder og materialer.

Erfaringer

Når man skal indrette nye funktioner i ældre bygninger, er det vigtigt, at man ikke betragter de eksisterende bygningsmæssige rammer som snærende begrænsninger – men ser dem som ekstra kvaliteter, der, hvis man går nænsomt til værks, vil berige den nye funktion.

Det er også vigtigt at bevare så meget af kulturhistorien, som man kan – herunder den patina og det slid, bygningerne er præget af. Facader, vinduerne, indvendige skillevægge, den oprindelige yderdør/fabriksport, skorstenene, skæve trapper, osv. osv.

Endelig er det vigtigt at skifte så få originale materialer i huset ud som muligt. Jo mere, man får ud og erstatter med nyt, jo mere uinteressant bliver bygningen for kommende ejere og beboere. Om hundrede år vil man ærgre sig gule og grønne over, at nogle kunne være så tankeløse og brutale at smide gamle håndlavede vinduer og vinduesglas ud, og erstatte dem med dårlige simili-produkter fra 1990'erne eller 2001. Eller døre, gulve, trapper, lofter m.m.

Vi kan og skal naturligvis ikke bevare alt, men ligesom alt andet, skal nyindretning af ældre bygninger ske med respekt for det gamle - men samtidigt med en passende portion fantasi, indlevelse, kreativitet, dygtighed og mod.

Og så skal man vide ret meget om ældre byggeteknik, korrekte håndværksmetoder og traditionelle byggematerialer, inden man går i gang. Det er bl.a. dette, man kan søge viden om gennem Raadvad-Centerets kurser, seminarer, informationsmaterialer og uvildig rådgivning på stedet eller per telefon.

Kunstakademiets Arkitektskole

Sven Felding

Tilblivelsen af et center for kunstneriske uddannelser på Holmen er historien om en meget markant ændring fra en totalt lukket, sømilitær base til et levende bykvarter på vej mod at blive integreret i sin by – i København.

Orlovsværftet, og en lang række af søværnets trænings- og materiefunktioner, har historisk været knyttet til Holmen i næsten 3 århundreder.

Planerne om at frigøre dele af Holmen hang sammen med en plan om helt at lukke orlovsværftet, og lade størsteparten af de militære installationer flytte til flådestationerne i Korsør og Frederikshavn. De penge som kom ind ved salget af bygninger og grunde på Frederiksholmen, Dokøen og Arsenaløen skulle så finansiere flytteplanerne.

Perspektiverne i en frigørelse af både grunde og bygningsarealer på Holmen, tæt ved byens centrum, gav, i et opmærksomt Kulturministerium, nye brikker i det til alle tider komplicerede puslespil omkring det Kongelige Teater på Kongens Nytorv.

Ved at flytte Kunstakademiets uddannelser ud fra karreerne bag Stærekassen og Charlottenborg kunne der, endelig, skabes plads til den sceneudvidelse der længe havde været arbejdet for. Det blev til projektet om den vingeskudte og nu helt aflivede Teaterfugl.

Kunstakademiet var i begyndelsen meget forbeholdende, og Billedkunstskolerne sagde kategorisk nej til flytteplanerne.

Et modigt rektorat på Kunstakademiets Arkitektskole så imidlertid en mulighed i at få en skole, som efterhånden var fordelt på 4-5 adresser, og hvis værksteds- og auditorie-

faciliteter var helt utilstrækkelige, samlet i helt nye attraktive omgivelser, men modstanden blandt lærere og elever mod at flytte til den fjerne planet Holmen var overvældende.

Stramme militære restriktioner for tilgængelighed til Holmen afskar på dette tidspunkt de potentielle brugere for overhovedet at stifte bekendtskab med den nye adresse, og kun Kunstakademiets Arkitektskoles skoleråd fik tilbudt en kort besigtigelse som beslutningsgrundlag. Det var til gengæld denne lille kreds, som fik muligheden for at vælge først på Holmen, og det var den sammenhængende nordvestkvadrant på Frederiksholmen, som bød på flest udviklingsmuligheder.

Frigørelsen af arealerne bag Kongens Nytorv og de militære udflytningsplaner presede sig på politisk, og Kulturministeriet og Forsvarsministeriet satte flytterokaden i gang. Det skulle blive historien om et vellykket, men bestemt ikke ukompliceret, projekt til helt ny anvendelse af en meget forskelligartet bebyggelse på Holmen.

En skitse-mæssig hoveddisposition til den nordlige del af Frederiksholmen blev aftalt, og et rådgiverudbud blev hastigt iværksat. Det skulle blive Rytmask Musikonservatorium, Statens Teaterskole, Den Danske Filmskole og Kunstakademiets Arkitektskole som skulle befolke det udvalgte område, med Kunstakademiets Arkitektskole som første etape.

Bebyggelsen på Frederiksholmen er blevet til over 200 år, med baggrund i en maritim og sømilitær udvikling fra store kanonarmerede sejlskibe i træ, over dampdrevne stålpanser-

skibe mod vore dages missilarmerede flex-skibe, og med forsynings- og driftsfunktioner for skiftende tiders våben- og navigationsudstyr. Det er karakteristisk, at der har været relativ god plads på Holmen. De gode bygninger er ændret, men sjældent nedrevet, hvilket afspejler sig i stor byggeteknisk og arkitektonisk variation hen over det lange tilblivesforløb.

De store gamle orlovsskibe blev i 1700-1800 tallet forsynet med sejl, tovværk og udstyr fra de to store magasinbygninger som er blandt de smukkeste af Holmens ældste bygninger, tegnet 1753 af arkitekten Philip de Lange. Husene er senere forhøjet, men til alt held ved brug af samme byggeskik og samme arkitektoniske elementer. De store sammenhængende pakhusetager, ved to søjlerækker delt i 3 lige store fag, er som skabt til de arkitektstuderendes tegnesale. I midterfaget plads for trapper, birum og små mødearealer, og langs facaderne plads for tegneborde, PC-skærme og hvad der ellers knytter sig til en fleksibel studiearbejdsplads.

De mange pakhusluger giver et dæmpet, men tilstrækkeligt dagslys i rummene, varieret ved at også de store læsseluger har store glaspartier både ud mod kanalen og ind mod haveanlæg og gårde. Det var foreslået at indrette mere åbne ateliérer i tagetagerne, men den restriktive fredning gav ikke muligheder for store vinduesflader i de sortglaserede tegltage, så her ligger nu små lokale auditorier. De steder hvor en yderligere rumopdeling har været nødvendig, er den etableret ved et enkelt system af glasvægge fra gulv til loft, for at fastholde den store åbenhed. Stueetagen rummer studie- og forskningskontorer, lærermøderum og afdelingernes sekretariater. Alt knyttet til de fire, gennemgående foyéer.

Det andet store hus som giver karakter til Arkitektskolen er tegnet i 1860 af arkitekten Ferdinand Meldahl. Det er den store smedie,

hvis store frie rum med de slanke vinduesfag også påkaldte sig en særlig opmærksomhed. Det at kunne rumme hele skolen i en festsal, det at kunne afholde udstillinger både for skolen og for offentligheden, og det at kunne have et udvalg af forskellige auditoriestørrelser, var længe efterspurgt i arkitektuddannelsen og lod sig nu realisere.

Der var både tekniske og miljømæssige vanskeligheder i at ændre brugen fra en hårdt udnyttet smedie til de nye funktioner, og de tre karakterfulde skorstene og ståløbekranerne måtte da også vige pladsen, men rumligheden, og det fornemme dagslys giver stadig huset karakter. Stræbepillerne og de store porte erindrer om de store smedede enheder, som kunne produceres i bygningen.

Mellem disse to kæmper ligger så, indrettet i mere ydmyge bygninger, skolens værksteder, kantinen, og skolens administrationsbygninger. Den nye anvendelse er her ikke helt så afvigende fra husenes oprindelige formål, og der er da også kun foretaget mindre tekniske forandringer.

Karakterfuldt for Arkitektskolen er det enkle fine gårdanlæg, som er formet mellem bygningerne. Holmen har store sammenhængende arealer, belagt med grus, græs eller en enkel beskeden gade- eller kajbelægning. Her er ikke små haver eller lukkede torve. Man kan frit bevæge sig omkring mellem de mange forskellige funktioner.

I den ånd er Kunstakademiets Arkitektskoles friarealer formet, og giver derved rum for et livligt udeophold året rundt.

Bygningsændringerne for de fire kunstneriske uddannelser på Holmen er en historie om beskedne budgetter og stor vilje til at bruge de eksisterende rammer fantasifuldt uden store armbevægelser.

Der er skabt et fint, slidstærkt kreativt område i byen, med stor udadvendthed, livligt befolket alle ugens dage, hele året rundt.

Remisen i Brande

Preben Christensen

Brande er en lille by, der med et stort byfornyelsesprogram vil være med til at bevise over for omverdenen, at den er on-line med fremtiden. En lille by, der altid har brugt kunsten og kulturen til at holde sig i bevægelse, og dermed været med til at fremtidssikre tilværelsen for sine borgere.

Remisen i Brande er en historisk tyngdekraft, der har haft stor betydning for byens udvikling. Remisen har imidlertid mistet denne betydning i forbindelse med, at brunkulsbrydningen er ophørt og ved at samfundets transportstruktur er ændret. Selv om de store lokomotiver er borte, og de lange vognsæt ikke længere fylder rangersporene, så er området en vigtig del af byens identitet. I Brandes historie er baneområdet et stort kapitel, så det er rimeligt, at det håndteres som en bymæssig identitet.

Byen er vokset frem som en stationsby, og brunkulshåndteringen med det transportapparat, som blev knyttet til denne, har med jernbaneområdet sat et markant stempel på byen – et stempel, der er meget vigtigt at bevare i et moderne samfund. Det er ikke for meget at hævde, at det er en del af byens sjæl, samtidig med at det er en del af Danmarks energi- og transporthistorie.

Den 1. januar 1914 var dagen, der gennem mange år var set hen til med længsel i Brande. Med nogle minutters forsinkelse rullede det første tog ind på Brande Station kl. 9.15 nytårsmorgen. Banen til Brande var en videreførelse af Vejle-Give banen. Banen var privat, men den blev 1. oktober 1914 overtaget af staten. Da strækningen Vejle-Brande-Holstebro stod færdig i 1917, indviedes sam-

tidig strækningen Grindsted-Brande, og i 1920 Brande-Funder.

Dermed var Brande blevet et jernbaneknudepunkt. Trafikken på de nye strækninger udviklede sig med rasende fart. Det skyldtes de mange transporter med mergel. Mergelen skulle bruges til at blande i den magre, hedeopdyrkede sandjord, så det kunne forvandles til frugtbar agerjord. Krigen skabte også stort behov for jernbanen i Brande. Den store mangel på brændsel i Danmark førte til tørve- og brunkulsindustrien i Midtjylland.

Remisebygningen i Brande blev opført umiddelbart efter Første Verdenskrigs afslutning. Der blev bygget drejeskive, vandtårn og kulkraner. Stationen voksede og blev større og større, og det var blandt andet årsagen til, at Brande i 1918 blev hjemsted for et ambulance- og hjælpetog, der bestod af fem specialvogne. Den Anden Verdenskrig gjorde Brande til en af landets største jernbanestationer. Det skyldtes igen den katastrofale mangel på brændsel.

Der var travlhed på Brande Station som aldrig før. Togene kørte i døgndrift. Og da stationen var på det højeste, var der ca. 450 arbejdspladser og 26 dampmaskiner havde hjemsted i Brande. Da brunkulsbrydningen holdt op, blev sporene til lejerne nedlagt, og jernbanedriften i Brande faldt brat. I 1971 mistede Brande sin betydning som jernbaneknudepunkt, da strækningen til Bramminge og Langå blev nedlagt, og man gik over til diesellokomotiver i stedet for damplokomotiver. Da man gjorde dette, var der ikke brug for remisen længere.

I dag står den røgsværtede remise, dreje-

skiven og de mange spor og fortæller om Brandes storhedstid som jernbaneby. Væk er dampmaskinerne, godsvognene og de mange arbejdspladser, og meget er blevet moderniseret. I dag lyder det fra en mekanisk stemme: "Gå ikke over sporet, der kommer tog".

For det område ved stationen og remisen, som var tidligere generationers fremtid og byens stolthed, skal vi nu forsøge at lave en kobling fra fortiden til nutiden og fremtiden, da det har meget stor kulturhistorisk værdi. Vi har en smuk remisebygning med mange detailkvaliteter, med gode muligheder for at blive et moderne kulturcenter. Vi skal ikke, som så mange andre, drive en bulldozerplanlægning og rasere et historisk miljø og derved træde på den lokale stolthed.

Den bærende idé i projektet er at bevare remisens rustikke og stemningsfulde indre, der viser tydelige tegn på mange års intens brug. Remisens krumme form udgør et særpræget og karakterfyldt rum, som det er ønsket at bevare i sin helhed sammen med smedjen.

Vi skal nu i gang med at skaffe de godt 30 mio. kr. til renoveringen af remisen og 18 mio. kr. til overgang over banen fra vores lokale erhvervsvirksomheder og fra forskellige fonde og puljer. Vi har allerede modtaget det første beløb fra en fond. Der er vi meget stolte og taknemmelige for. Det er fra Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond, modtaget efter deres besøg her i Brande den 14. september 2000.

Fra hospital til museum

Bodil Busk Laursen

I midten af 1700-tallet blev København udvidet med en ny bydel, Frederiksstaden, anlagt efter europæiske forbilleder og i kraft af planens og bebyggelsens arkitektoniske kvaliteter enestående velbevaret indtil vor egen tid. Frederiksstaden bærer Frederik V's navn og blev da også oprettet for at fejre denne konge og den Oldenborgske slægts 300-års jubilæum på den danske kongetrone. At Amalienborgpalæerne også skulle blive kongebolig blev først en realitet efter 1794, hvor Københavns Slot nedbrændte og den kongelige familie derved blev husvild. Da det nye Christiansborg stod færdig, valgte kongen at blive på Amalienborg.

Ved siden af de mange palæer, som byggedes i Frederiksstaden, er det tidligere Kgl. Frederiks Hospital et af de mest markante bygningsanlæg i bydelen, som strækker sig fra St. Annæ Plads til Esplanaden og afgrænses af havnen mod øst og mod vest af Bredgade.

Det kgl. Frederiks Hospital blev opført 1752-1757 og givet af Frederik V til Københavns befolkning som det første offentlige hospital. Det blev tegnet af hofarkitekterne Nicolaj Eigtved, Frederiksstadens arkitekt, som skabte retningslinierne for bebyggelsens karakter og de fleste af bydelens mest markante bygningsværker herunder Amalienborg, og Lauritz de Thurah.

Hospitalet fungerede helt til 1908 og blev derefter i 1919 skænket til Det danske Kunstindustrimuseum, som indtil da havde haft til huse på H. C. Andersens Boulevard overfor Københavns Rådhus i den Rosenborginspirede bygning, der i dag er en af indgangene til Tivoli. Kunstindustrimuseet blev grundlagt

i 1890, fordi brede kredse i befolkningen og industriens topfolk ønskede en idé- og inspirationsbank, som kunne bidrage til at øge forståelsen for vigtigheden af danske industriprodukters designkvalitet. I arbejdet for at løse denne opgave skulle museet skabe offentligt tilgængelige samlinger af kunsthåndværk, kunstindustri og industriel design, arrangere særudstillinger og opbygge et informationscenter i form af et bibliotek og arkiver, der dokumenterer udviklingen inden for dansk formgivning.

Siden 1926 har museet haft sit virke i den tidligere hospitalsbygning, der blev istandsat og nyindrettet til museumsformål efter tegninger af arkitekterne Thorkild Henningsen og Ivar Bentsen. For den indre indretning af rummene stod arkitekten Kaare Klint, som også tegnede montere og møbler til museet. Kaare Klint grundlagde i 1924 møbelskolen på Det kgl. Akademi i København og kom gennem sine metodiske studier og undervisning til at præge den danske møbelkunst i det 20. århundrede. Museet blev et af de første museer med en gennemført ny elektrisk belysning gennem installeringen af de helt nyudviklede P.H. pendler i alle museumsrummene.

Det smukke firfløjede bygningsanlæg, der omkranser en have kaldet Grønnegården – en af byens mest overraskende og fine oaser – blev frem til 1990 stort set anvendt som det oprindeligt var hensigten med ombygningen i 1920'erne. Men i de mellemliggende år var samlingerne vokset betragteligt og publikums forventninger til et museumsbesøg andre end tidligere. Museerne var op gennem

1960'erne i stigende grad blevet en del af den bredtfaavnende kulturpolitik, der gennem en varieret formidling og oplysningsvirksomhed åbnede sig for alle dele af befolkningen. Det stillede også krav til de fysiske rammer om bedre tilgængelighed og flere publikumsfaciliteter som f.eks. bedre forhold for fysisk handicappede, for undervisning, ordnede garderobefaciliteter, café, information mm.

Museets ledelse satte sig derfor som mål i hundredåret for museets oprettelse at rejse midler til gennemførelsen af en modernisering af bygninger og øvrige virksomhed. Det lykkedes at komme igennem med dette initiativ, og takket være professor Hanne Kjærholm, som den kyndige arkitekt, kunne museet i 1995 indvie den meget smukke nyindretning af hovedfløjen mod Bredgade samt en nyrestaureret administrationsbygning beliggende på museets grund. Forholdene for både samlinger, publikum og personale blev herved kraftigt forbedrede. Det betyder dog ikke, at museets virksomhed nu er sikret i mange år. Pladsmanglen er et stadigt større

problem; det er ulykkeligt at store dele af samlingerne ikke kan vises og dermed studeres af de besøgende og biblioteket, som er hovedfagbibliotek på museets arbejdsområder, har helt utilfredsstillende forhold for en voksende udlånsvirksomhed. Dertil kommer at store restaurerings- og anlægsarbejder bliver stadigt mere påtrængende: sandstensudsmykningerne forvitrer og skal restaureres og forbedres inden for de nærmeste år og de meget store tage skal fornyes.

Disse bekymringer overskygger dog ikke den daglige glæde ved at virke i et af Europas fineste rokokkoanlæg, i sig selv en vigtig del af den danske kulturarv. Kunstindustrimuseet er i dag et levende kulturhus, som formidler kvalitetsdesign bredt og hvis samlinger strækker sig fra internationalt berømmede topstykker inden for keramik, møbler, tekstil, glas, bogkunst osv. til helt nutidigt eksperimenterende design. Museet danner således i sig selv bro mellem arkitektur og indretning, det ydre og det indre rum.

Den brune Kødby

Genbrug af by i byen

Bonnie R. Mürsch

Historien om Den Brune Kødby er en beretning med en stolt begyndelse, et mellemspill med grueligt meget ondt og en slutning med perspektiv.

I 1870 erhvervede Københavns Kommune ejendommen Enighedsværn, der lå ved siden af byens første gasværk, til anlæg af en rigtig kødby til afløsning af de gamle slagteboder ved Trommesalen. Det nye kvægtorv opførtes 1878 efter tegninger af arkitekt Hans Jørgen Holm som et lille selvstændigt kvarter med stalde og haller grupperet omkring en børs i midten. Den nye Øksnehal, der af Stadsarkitektens Direktorat opførtes i 1901, tegnedes af Ludvig Fenger. Samtidig anlagdes den store forplads, som vi ser den i dag.

I et aksefast anlæg med gedigne brugsbygninger var der nu skabt de arkitektoniske rammer for en rationel kødforsyning fra land til by, og med indførelsen af jernbanen på forstranden som direkte transportbånd var visionen om en ny tid virkeliggjort.

Det gik godt og driftigt i flere årtier, indtil moderne krav til levnedsmiddelkontrol og hygiejne kom på dagsordenen. Da den nye funkisprægede Hvide Kødby stod færdig i 1934, begyndte nedturen for Den Brune. Slut med dagens muh og mæh og håndslag. Den Brune Kødby blev fragtmandshal, der blev biludlejning og oplagsplads for kasserede cykler. Forfald og knuste ruder, medens ukrudtet skød op mellem de fine brosten og hyldebuskene bredte sig.

Inden det gik helt galt, formåede enkelte med blik for industrihistorie dog i 1984 at få Øksnehal og sidestalde bygningsfredet. Men endnu var udviklingen ikke vendt. Vesterbro

ville have folkepark, konsortier vejrede byggegrunde og der herskede kommunalpolitisk skakmat. Et idealistisk benarbejde i begyndelsen af 1990erne vandt umiddelbart mere sympati for sine bestræbelser end tiltro til dets idé om en genfødsel af Den Brune Kødby til et nyt byliv. Byfornyelsen på Vesterbro har haft sin gradvise betydning, men det endelige gennembrud kom dog først, da kommunen omsider tog udfordringen op. Først en embedsmand med vovemod og fremsyn nok til at istandsætte Øksnehallen, dernæst en lokalplan med forståelse for helheden. Så kom der idrætsby og penge til Kvægtorvet, og nu summer det hele af reovering og virkelyst.

London genfandt på engelske præmisser sit Covent Garden, Boston revitaliserede sin Faneuil Hall, Stockholm kan byde på både Hörtorg og Norrmalmstorg, og Barcelona har udviklet sine gamle haller. København har nu også genfundet sin Brune Kødby til genbrug. På bykortet tegner det tidligere Kvægtorv stadig sin flot svungne bue som erindring om Københavns oprindelige strandlinie. På vuerkortet tager Øksnehallen prisen. Med sit høje lys i datidens stil som i Nyrops Rådhus og i Wencks banegård, men uden anden pynt end sin egen smukke anvendelighed er den en nutidig bylivsramme om konferencer og udstillinger og sikrer en aktivitet, der understøtter byfornyelsen af Vesterbro. Igen et udtryk for en hovedstad med en fremtid.

Det var historien. Moralen skal dog med: At en græsrodsindsats for bygningskultur, uden anden adkomst end engagement, med pjecer, møder og vedholdenhed trods alt kan formidle en vision frem til virkeliggørelse.

Krabbesholm

“.. at vække det sovende barn ..”

Knud Olsen

Ude på landet var der en gammel herregård, og i den var der en gammel herremand !

Og vi kunne frit digte videre på H.C. Andersens gamle historie om Klods Hans, der vinder prinsessen – får en kone, en krone og en trone. En vidunderlig og barok fortælling om den fantasifulde, kreative og respektløse problemløser, der har alle sanser åbne, der lader sig inspirere, har et ukueligt gå-på-mod og et humør der gør, at han ikke går fra snøvsen, skønt kakkelloven var rød i tromlen og alt hvad der siges mellem prinsessen og frierne kommer lige i avisen.

I dag er den gamle herregård fra 1565 hvert år fyldt med 100 fantasifulde og kreative højskoleelever, Klods Hanser og Klods Hansiner. De håber og drømmer måske om at møde den hvide dame, som af og til i de sidste 400 år har vist sig ved midnatstide under den fantastiske tagkonstruktion eller ved voldgraven på vej ind i eventyr-bøgeskoven Krabbesholm. Eller de er måske målbevidste i gang med et uddannelsesforløb til et videre studium – vel vidende, at det gør slet ikke noget, at man sidder overskrævs på en gedebuk og rider blandt voldgravens andegårde – blot man har øje og sans for, at der kan flyves med svanevinger.

Nyt liv i et gammelt hus. Ny platform for produktion af ideer. Ny erkendelse! “Kunst er arkitektur er design. Sådan var det i middelalderen. Sådan var det i renæssancen. Sådan var det i mellemkrigstidens Europa med Bauhaus-skolen. Og sådan er det i vores egen tid, hvor vi oplever en bestræbelse på at sammensmelte kunst, arkitektur og design til en ny platform for produktion af ideer. Til et

rum for refleksion og forskning”. Hvis landbrugserhvervets kornsiloer og store lagerhaller en dag skulle blive overflødige på grund af omlægning af produktion, så gætter jeg på at siloer og haller med stor begejstring og idérigdom inddrages som studie- og beboelsesrum. Nyt liv i gamle bygningskroppe.

Nyt liv omkring gamle huse. I øjeblikket opføres et eventyrligt gæstetelier på én af de store græsplæner ved den gamle fredede herregård. Den cubanske Jorge Pardos gæstetelier skal rumme fire gæsteværelser og er et konkret, nutidigt eksempel på et projekt, som sammensmelter kunst og arkitektur.

Når ministeren officielt åbner gæstehuset i dette efterår, vil det give genlyd hos alle eventyr elskere i den store verden, og vi vil måske opleve en udenlandsk Klods Hans, der med hjælp af danske dittoer har fundet – ikke en gammel træsko og en død krage – men gamle danske møbler på loppemarkeder og antikvitetsudsalg på Skive-egnen og derefter bearbejdet dem kunstnerisk i overensstemmelse med husets koncept. Gardiner og andre tekstiler bliver originalværker udført af Pardo i samarbejde med højskolens elever.

Da nobelpristageren Octavio Paz havde fået overrakt prisen for sine litterære arbejder, udtalte han i et interview i svensk fjernsyn, at målet med hans digtning var “at vække det sovende barn”. At vække fantasi, begejstring og engagement. Var det også det Andersen bl.a. ville? “Ude på landet var der en gammel herregård, og i den var der en gammel herremand”. I den gamle herregård undervises der i dag – men der vises også undere – og det er eventyret!

Nationalkomitéen for Bygningskulturens Dag 2001*

Lars Axelsen
Direktør, Grundejernes Investeringsfond

Anker Boye
Borgmester, Odense kommune, Formand for
Kommunernes Landsforening

Else Marie Buchdahl
Rektor, Kunstakademiet

Stig H. Eriksen
Byplanchef, Esbjerg kommune

Bo Grønlund
Lektor, arkitekt, Kunstakademiets
Arkitektskole

Peter Gæmelke
Præsident i Landbrugsraadet

Jens Heimbürger
Direktør

Henning G. Jensen
Borgmester, Aalborg Kommune

Birthe Juel
Godsejer, Petersgaard

Henning Ringgaard Lauridsen
Museumschef, Viborg Stiftsmuseum

Inge Nesgård
Projektleder, Lokale og Anlægsfonden

Erland Kolding Nielsen
Direktør, cand.phil., Det Kongelige Bibliotek

Niels Kristoffer Nielsen
Teknisk chef, Viborg Kommune

Knud Olsen
Formand for Nationalkomitéen for
Bygningskulturens Dag

Søren Pind
Borgmester, Københavns Kommune

Troels Holch Povlsen
Direktør, Bestseller

Erik Rasmussen
Stadsingeniør, Ringkøbing Kommune

Aksel Vestergaard
Arkitekt, Abenraa Kommune

* Herudover har en række tidligere medlemmer af Nationalkomitéer gennem årene medvirket.

